

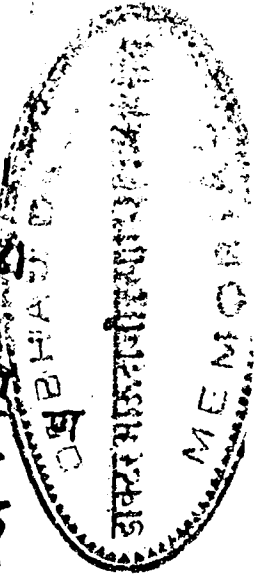
आ-३७- श्रीगणेशायनमः॥ आश्वलायनमाचार्येन त्वात्तद्द्वयकर्मणां॥ प्रयोगं वाच्यं संक्षेपाद्गुणिकारादिभाषितं॥ ३॥ प्रा-
 १ णानायम्यसंकल्प्यपरितः स्तुतिं कुर्यात्॥ अधिकं वेष्टुमात्रं वागोमयेनोपलिप्य च॥ २॥ यज्ञियं शकलं किं
 विदादहीनततः परं॥ तिनोतः शकलेनैव पङ्केखा उल्लिखेत्ततः॥ ३॥ अग्निस्तु पापन देशस्य पश्चात्प्रादेश संमि-
 तां॥ उल्लिखेदुदगायानां तस्या उमयतो परं॥ ४॥ पूर्वायते उदकसंस्थे जसं स्तुष्टे च पूर्वया॥ प्रादेश संमिते करे
 अथ प्रादेश संमिताः॥ मध्येति स उदकसंस्थाः पूर्वायामा अहं संताः॥ ५॥ लिखिता येन राकलं यज्ञियं तं निधाय
 च॥ अद्भिरभ्युक्ष्य शकलं निरस्या उपस्पृशेत्॥ ६॥ प्रतिष्ठाप्याथ लेखा सुहामाया लं हविर्गुजं॥ एतत्तत्र प्रकुर्वीत
 होम्यन्तं स्थापितेन ले॥ ७॥ आज्येकद्वयं केहोमस्या चेदाज्यपरिग्रहः॥ आत्यरिस्तरणं तत्र कृत्वा कृतमि-
 ति स्थितिः॥ ८॥ नो चारयति यत्राज्यपदं कर्मसुखं न कृतं॥ अनादिह्यज्यं होमेषु तत्र नित्यापरिस्तरतिः॥ ९॥
 सर्वस्मिन्पाकयज्ञेस्त आज्यमागौ कृता कृतौ॥ सर्वेषु पाकयज्ञेषु भवेद्ब्रह्मा कृता कृतः॥ १०॥ धन्वंतरि मखं ब्रह्मा
 नित्यः शूलगवे तथा॥ ऊचे होमं क्वचिन्नाम्ना क्वचिन्मन्त्रेण सूत्रकृतं॥ ११॥ नो भयं यत्र तत्र हव्यं न नाम धेयतः॥
 नैकेकां च न पक्षो यंचोला दावा श्रिता मदा॥ १२॥ तदाग्निरिद्रित्याद्या होतव्या इति वति कृतं॥ अनेके पाकयज्ञा

श्री ४
 ९

स्पृष्टे कस्मिन्काले एव चेत्॥ १३॥ समानतंत्रताः कार्या न तंत्रावतिरिष्यते॥ पात्रासादनमिच्छात आज्यादिश्रयणादिव॥ १४॥ सुगा-
 दिमार्जनं च धर्मरज्जुप्रहरणं तथा॥ पूर्णपात्रं सुवेनित्यमाज्यस्योत्पवनं तथा॥ १५॥ प्रव्यानादेशाज्यस्य दनुक्तेसाद-
 ने स्तुतः॥ जपानुमन्त्रेण मन्त्र उपस्थानां मिमन्त्रणे॥ १६॥ मन्त्रोयः कर्मकरणे गृह्य कर्मण्युपांशुषु यत्॥ इदं कार्यं मनेनेति न
 क्वचिद्दृश्यते विधिः॥ १७॥ लिङ्गादेवेदमर्थं त्वये पांति मन्त्रसंज्ञकाः॥ कर्मवृत्तेषु मन्त्रस्याप्यावृत्तिर्गृह्ये कर्मणि॥ १८॥ मन्त्रांते
 कर्मकर्तव्यं मन्त्रस्य कर्णत्वतः॥ आसीनिर्ध्वं प्रहोवा नियमो यत्र ने दृशः॥ १९॥ तदासीनेन कर्तव्यं न प्रहोनेन तिष्ठ-
 ता॥ २०॥ इति गृह्यकारिकायां परिभाषा॥ ॥ अंगसंध्यस्तत्रोक्तेः स्थालीपाकः पुरोच्यते॥ गृहमवेश होमाद्यापो-
 र्णमास्यागमिष्यति॥ २१॥ तस्यां न प्रारभेनेति वृत्तिकारेण भाषितं॥ प्रातरोपासनं कृत्वा समिधो दे निधाय च॥ २२॥ अ-
 थवातिस्त्रजादध्याक्रतुसंकल्पपूर्वकं॥ सद्यस्कालां भवेद्यद्वापोर्णमासस्तु पावणाः॥ २३॥ अथ रज्जुं प्रकुर्वीत त्रि-
 संधिं त्रिवृतां कुशैः॥ स्यादज्जुं करणे पूर्वसव्यः पापिरधो नवः॥ २४॥ पश्चाद्दक्षिणा इत्याहुजयं तस्वनिबंधने॥ नि-
 दध्यादुदगायानां रज्जुमग्रत आत्मनः॥ २५॥ कुशमुष्टिं छिनत्यस्याप्रागग्रतं निधाय च॥ तथा बहिर्दिशि विष्टर-
 ज्जुमूलं च वेष्टयेत्॥ २६॥ पूर्वया वेष्टिता तस्या अधस्तात्तानयेदथ॥ निधायोपविचान्याश्वपरिस्तरत्यादिसि-
 द्ध्ये॥ २७॥ कृतान्यां पूर्ववद्रज्जुं निदध्यान्तां च पूर्ववत्॥ द्विः प्रावेशो भवेदिधम एकविंशतिदाकः॥ २८॥ पाला

संस्कारि रोवास्यात्प्रागग्रतं निधाय च ॥ शमीवटादिकं ग्राह्यमवयोयद्यसंभवः ॥ १९ ॥ वेष्टयेत्सकृदेव ध्वं ध्वोपरिनिधाय च ॥
 जयंतमतमंत्रोक्तं वृक्षवृत्तिकृतोमतं ॥ १० ॥ इष्टिवृद्धनं कार्यमंत्रस्याप्यहं व्यने ॥ अरत्नप्यामरध्वस्यात्सपंचदशदारुकः ॥ १३ ॥
 एतच्च वृत्तिकारणशान्तिकर्मणिसाधितं ॥ विध्वाद्यस्तुने छतिमंत्रसंज्ञनंतयोः ॥ १२ ॥ इच्छत्येव जयंतस्तुमंत्रमहंतुने छति ॥
 पुंजीयातामहन्येव मांसमाद्यादिवर्जितं ॥ १३ ॥ निश्चयश्च शयीयातां दपेनी मेधुनं न च ॥ अपरेषु कृते प्रातः परितः स्वि समुद्यव ॥ १४ ॥
 पाणिना सोदकेनाग्नेः समंतात्परिमार्जनं ॥ तत्समूहनं मंत्रं जयंतवचनंतथा ॥ १५ ॥ पर्यहपरिषेकोस्तः सर्वत्र त्रिस्त्रिंशत् ॥
 सर्वदिक्षु उदकसंस्थाप्राच्यादिषु परितुतिः ॥ १६ ॥ अग्नेः षोडशभिर्दक्षैः पूर्वादिषु परितुतिः ॥ युग्मेः प्रादेशमात्रेऽथ पूर्वाग्रैः स
 र्वदिक्षु च ॥ १७ ॥ कांश्चिदुत्तरतो दर्शनास्तार्यपरिषेचति ॥ दर्शं पुत्तरतो द्वे द्वे पात्राणि न्यविश्यादयेत् ॥ १८ ॥ तत्क्रममभगवानाह श्लो
 केनैकेन वृत्तिकृतं ॥ स्त्रालीचरोः प्रोक्षणभाजनं च दक्षिणवोसाद्यदावे होमे ॥ पात्रं प्रणीतार्थमथाज्यपात्रमिध्मं क्रमक्रमे वि
 कुशांश्च ॥ १९ ॥ सूर्यकृष्णजिनाद्यन्यदर्थप्राप्तं च सादयेत् ॥ अनंतस्तुरुणो यो तु कुशो प्रादेशसंमितो ॥ २० ॥ अनवरच्छेदिनो
 साग्रो तोपवित्राभिधायको ॥ अप्रच्छिन्नाग्रयो नैव त्यागः सूत्रप्रशब्दतः ॥ २१ ॥ उत्ताने प्रोक्षणाद्ये यो निनयेत्स पवित्रं क
 ॥ पवित्राभ्यां त्रिरुत्पूते त्रिः प्रोक्ष्यो ध्वं विलानितु ॥ २२ ॥ विस्त्रस्येध्वं च चमसं स पवित्रमग्राग्रतः ॥ पूरयित्वा जलेः
 तत्र गंधपुष्पाणि चोवपेत् ॥ २३ ॥ ब्रह्मन्तपः प्रणेष्यामीत्याह ब्रह्माय दाम वेत् ॥ नीत्वा तं नासिकाग्रं तमुदगग्नेर्नि
 धाय च ॥ २४ ॥ दक्षैः प्रोक्ष्येत्पात्रं पूर्णं पात्रं तदुच्यते ॥ पवित्रं तद्विद्वद्भूषे ब्रह्मिमुष्टिचतुष्टयं ॥ २५ ॥ निर्वपेदग्नेयेत्वे

॥ श्री ॥

तिमंत्रेणावर्तते च सः ॥ निर्वपेदपरं त्वग्नीषोमाभ्यां लेति मंत्रतः ॥ २६ ॥ पवित्रं तद्विद्वद्भूषे निर्वपेत्संख्यया ॥ पूर्वमंत्रद्वयेनैव प्रो
 क्षामीति विशेषणं ॥ २७ ॥ प्रत्यग्रीवस्तृणात्स्वर्लोमकृष्णजिनंततः ॥ तस्मिन्नुत्तरवत्कृत्वा तत्र ब्रीहौ स्तथावपेत् ॥ २८ ॥ ब्रीहौ न्यत्सु
 हन्याता तत्रिः शुक्लीकृततडुलान् ॥ त्रिप्रस्थाल्यपचेदाज्यमासिच्यसपवित्रकैः ॥ २९ ॥ अपोद्योत्तरतो गारां स्तेषां धिश्चित्य तदुत ॥ अधि
 तं त्रिमवज्वल्य दमो ग्रह्यमख्यति ॥ ३० ॥ तेनैव ज्वलताज्यं च त्रिः पर्यग्निकरोत्यथ ॥ कर्षनिबोदगुहास्यचांगारा नतिसृज्य च ॥ ३१ ॥ अंगुष्ठी
 पकनिष्ठाभ्यां पवित्रे तेन संहते ॥ गृहीत्वोत्तानपाणिभ्यां त्रिः प्रागुत्पूय तदुत ॥ ३२ ॥ सवितुश्चेति मंत्रेण सकृत्स्त्रीं हिरिष्यते ॥ कृताज्योत्पव
 ने प्रोक्ष्य पवित्रे प्रास्य चानले ॥ ३३ ॥ अनलात्प्रत्यगास्तीर्णे बहिष्याज्यं निधाय च ॥ प्रताप्य सकुशोदवीरस्त्रवौदवीरं निधाय च ॥ ३४ ॥ सुव
 स्य विलमं ग्रेस्तुष्टमभ्यात्ममग्रतः ॥ आरभ्य पृष्ठतो यावदुपरिष्ठाद्विलंभवेत् ॥ ३५ ॥ कुशानां मूलतो दंडमेकैकं त्रिर्मृजीतवै ॥ प्रोक्ष्य प्र
 ताथ चासाद्य बहिष्युत्तरतो घृतात् ॥ ३६ ॥ संमृज्यंतेः कुशैर्दवी मासाद्योत्तरतः सुवात् ॥ तान् कुशान्कृतसंमार्गान्प्रोक्ष्याग्रो प्रहरेदथ ॥ ३७ ॥
 अमिध्वार्थं च रुचोदगुहास्य च ततः परं ॥ अंतरे नाग्निमाज्यं च नीत्वा थासाद्य बहिषि ॥ ३८ ॥ आज्यादक्षिणतो देशे जयंतवचनं यथा ॥ केचि
 प्रत्यभिघार्थं तिसृत्रमन्यदधीयते ॥ ३९ ॥ सहस्रपणपक्षे तु पृथगुधरणा यवैः ॥ निदध्यात्प्रातर्मितरन्मध्ये च वीज्योस्ततः ॥ ४० ॥ अलंक
 त्याभिघार्थं धमादायायत इत्यथ ॥ सुवेणाज्यं गृहीत्वाग्नेः प्रत्यगुत्तरदेशतः ॥ ४१ ॥ आरभ्य दिशमाग्नेयीमाज्यधारामृजुं हरेत् ॥ नैर्ऋतीदि
 शमारभ्य स्त्रीशानीं सर्वदरेत् ॥ ४२ ॥ उभयत्र चतुर्थं तं प्रजापतिपदं स्मरन् ॥ साहेत्याधारयेदेतावाधाराविति भाषितो ॥ ४३ ॥ जुहुया

३
 आ० का० ३
 दैवैस्वाहेत्युदगा ज्यंस्त्रुवेणतु॥तेनैव जुहुयादाज्यं सोमायेतितुदक्षिणे॥४४॥ उदृत्य च वरोरुधमभिर्मृश्येदमग्नये॥ इतीदमग्नीषोमाभ्यामि
 तित्वभिर्मृशेत्परं॥४५॥ दव्यमुपस्तृणाल्याज्यं आग्नेयचरुमध्यतः॥ अवद्यहविरंगुष्ठपर्वमात्रंतदोयच॥४६॥ अग्नयेव पूर्वतस्तद्दवद्या
 स्यांतदावपेत्॥ पात्रस्तु मभिधाय्यांस्थितमव्यभिधारयेत्॥४७॥ जुहुयादग्नेयस्वाहादव्यमिध्येहविर्भुजः॥ प्रत्यक्तेरेवादेशीतदा
 ज्यभागावपेक्ष्यच॥४८॥ जुहोत्यपि दधदिवदव्याः पार्श्वेण याज्ञिकाः॥ उपस्तीर्य द्वितीयस्याप्यवदानादि पूर्ववत्॥४९॥ प्राग्बोदग्नीषो
 माभ्यां स्वाहेति जुहुयादथ॥ पंचावनीतु पश्चादधोदयवद्वतिवैततः॥५०॥ स्विष्टकृत्युत्तरार्धस्य पुरस्तादप्यवद्यति॥ उपस्तीर्योयहविषोई
 योरप्युत्तरार्धतः॥५१॥ पूर्वावदानतोभयः सकृत्सकृदवद्यति॥ ओथदिरभिधार्यन्नं पात्रस्थं नाभिधारयेत्॥५२॥ यदस्येत्यादिना हुत्वा
 प्रागुदक्तहविर्भुजः॥ तामिधमबंधनीं रुज्जे विस्त्रस्य प्रास्य चानले॥५३॥ अथाग्नेयादिभिर्मंत्रैर्हुत्वा ज्याहुतिसप्तकं॥ निनयेत्पूर्णपात्रं
 निहितं त्वय बहिर्षि॥५४॥ वामभागे तथा सीनापलीप्रत्यग्हविर्भुजः॥ आसिच्य पात्रोत्तु नोयं माहं प्रजां परासिचं॥५५॥ आपो अस्मा
 नयं संत्रिदमापं इतीतरः॥ समिन्त्रान इति त्वन्य एभिर्मर्जिनिमाचरेत्॥५६॥ कार्ये पुंसवनादेतु पत्न्या अभिचमार्जनिं॥ केचि
 त्निनीयमेवाहुः कुरुपस्था योन्वमेस्वरः॥५७॥ पथ्यं परिषिच्यान्नं हुतं शिष्टं घृतं च यत्॥ ब्रह्मणेन दत्त्वा वेतु ब्राह्मणोऽयं
 प्रदीयते॥५८॥ अग्नीषोमपदस्थान इद्राग्नीपदमावपेत्॥ अयमेव विशेषः स्याद्दर्शे त्वन्यत्समं भवेत्॥५९॥ एतन्तत्र श्रीः
 हुतानां स्थानोपवासादिरिष्यते॥ प्रधानदेवतान्यत्वं सधस्कालस्तथेष्यते॥६०॥ इत्याश्वलायनगृह्यकारिकासु खालीपा ३

कप्रयोगः॥ ॥ स्वस्तिवाचनमत्रेष्टं गत्य कर्मसु केपुचित्॥ आचार्येणापिशस्त्रेस्मिन्मंगलार्थमुदीरितं॥१॥ अर्चिता ब्राह्मणेः
 सम्यक् गंधमाल्यैः सदक्षिणेः॥ तिष्ठेयुः प्राङ्मुखायुग्मावक्तारो दर्भपाणयः॥२॥ तिष्ठेद्वाचयिता तेषां दक्षिणस्यामुद
 ङ्मुखः॥ विन्वत्कुंभमपां पूर्णं पिहिताननमर्चितं॥३॥ अथवाचयितुर्बाहुदक्षिणं तु समाश्रिताः॥ तिष्ठेत्सुदङ्मुखः
 सर्वे संस्कार्यस्तत्र तत्रतु॥४॥ मन इत्यादिकं मंत्रमेकाग्रमतिरादिशेत्॥ मनसः स्मरति ब्रह्मस्ते समाहित पूर्वकं॥
 ॥५॥ प्रसीदंतु भवंत इत्यथवाचयिता वदेत्॥ प्रसन्नास्मरति स्पष्टमाचक्षीरं स्तथान्विताः॥६॥ शान्तिः पुष्ट्यर्थ्य वि
 घ्नानि शिवं कर्म तथैव च॥ अस्तु शब्दं तमुच्येत्वाचयित्वा तथा परेः॥७॥ अस्तु त्यदेवतायां तु लोमं कुर्याद्विचक्षणः॥ त
 स्यानामगृहीत्वाथ प्रीयतामिति भाषते॥८॥ पुण्याहं स्वस्ति नम्रं चिं च भवत्पूर्वं ब्रुवंत्विति॥ प्रयावाद्यंत्रिराचष्टे भव
 दादिविना परे॥९॥ पुण्याहादोस्त्रिरप्यासेमं द्रमध्योऽग्निः स्वनेः॥ आचक्षीरं निमेषं वै यथागम परंपरा॥१०॥ प्रत्युक्तिवि
 षये भेदस्तृतीयस्त्वध्यनामिति॥ तुयं श्रीरस्त्विति ब्रूयादस्तु श्रीरिति च द्विजाः॥११॥ आप इत्यादिभिः शान्तिं ततः
 कुरुः समाहिताः॥ स्वस्तिवाचनमत्रेष्टं सर्वेषाम् द्विकर्मणां॥१२॥ आदावंते प्रयोक्तव्यमिति गृह्यविदां मतं॥ जयंत
 स्वामिना प्रोक्तस्मिदंतु स्वस्तिवाचनं॥१३॥ इति स्वस्तिवाचनं॥ जयंतोक्तेन मार्गेण गमाधानमिहोच्यते॥

दैवैस्वाहेत्युदगा ज्येष्ठवेणुतु॥तेनैव जुहुयादाज्यं सोमायेतितुदक्षिणे॥४४॥ उदृत्य च चरोरुधमभिमुख्येदमग्नये॥ इतीदमग्नीषोमाभ्यामि
ति त्वभिमुख्येत्वरं॥४५॥ दध्यमुपस्तृणात्याज्यं आग्नेयचरुमध्यतः॥ अवद्यहविरंगुष्ठपर्वमात्रंतदोयच॥४६॥ अग्नयेव पूर्वतस्तद्वदवद्या
स्यांतदावपेत्॥ पात्रस्तु मभिधार्यास्यां स्थितमप्यभिधारयेत्॥४७॥ जुहुयादग्नेयस्वाहादध्यमिध्ये हविर्भुजः॥ प्रत्यकृतेरेवादेशीतदा
ज्यभागावपेक्ष्यच॥४८॥ जुहोत्यपि दधदिवदव्याः पार्श्वेण याज्ञिकाः॥ उपस्तीर्य द्वितीयस्याप्यवदानादि पूर्ववत्॥४९॥ प्राग्बोदग्वाग्नीषो
माभ्यां स्वाहेति जुहुयादथ॥ पंचावनी तु पश्चादधो दध्यवद्यति वैततः॥५०॥ स्विष्टकृत्युत्तरार्धस्य पुरस्तादप्यवद्यति॥ उपस्तीर्योयहविषोई
योरप्युत्तरार्धतः॥५१॥ पूर्वोवदानतोभूयः सकृत्सकृदवद्यति॥ ओथदिरभिधार्यन्तं पात्रस्थं नाभिधारयेत्॥५२॥ यदस्येत्यादिना हुत्वा
प्राग्दत्तहविर्भुजः॥ तामिधमबंधनीं रुज्जे विस्रस्य प्रास्य चानले॥५३॥ अथाग्नेत्यादिभिर्मंत्रैर्हुत्वा ज्याहुतिसप्तकं॥ निनयेत्पूर्णपात्रं तं
निहितं त्वयवर्हिषि॥५४॥ वामभागे तथा सीनापली प्रत्यगहविर्भुजः॥ आसिन्व्य पात्रोत्तु नोयं माहं प्रजां परासि च॥५५॥ आपो अस्मा
नयं मंत्र इदमापे इतीतरः॥ सुमित्रान इति त्वन्य एभिर्मर्जि नमाचरेत्॥५६॥ कार्ये पुंसवनादेतु पत्न्या अभिचमार्जनिं॥ केचि
न्निनीयमेवाहुस्तपस्त्वायोचमेस्वरः॥५७॥ पश्चैत्यपरिषिन्वानं हुतं शिष्टं घृतं च यत्॥ ब्रह्मणेन दत्तमावेतु ब्राह्मणोऽयः
प्रदीयते॥५८॥ अग्नीषोमपदस्थान इन्द्राग्नीपदमावपेत्॥ अयमेव विशेषः स्याद्दर्शित्वन्यत्समं भवेत्॥५९॥ एतन्तत्र श्रीः
हुतानां स्यान्नोपवासादिरिष्यते॥ प्रधानदेवतान्यत्वं सधस्कालस्तथेष्यते॥६०॥ इत्याश्वलायनगृह्यकारिकासुखालीपा ३

कप्रयोगः॥ ॥ स्वस्तिवाचनमत्रेष्टं गृह्यकर्मसु केपुचित्॥ आचार्येणापिशस्त्रिस्मिन्मंगलार्थमुदीरितं॥१॥ अर्चिता ब्राह्मणेः
सम्यक्गंधमाल्यैः सदक्षिणैः॥ तिष्ठेयुः प्राङ्मुखो गमावक्तारो दर्शपाणयः॥२॥ तिष्ठेद्वाचयितानि पादक्षिणरस्यामुद
ङ्मुखः॥ विन्वत्कुंभमपां पूर्णं पिहिताननमेर्वितं॥३॥ अथवाचयितुर्वाहुदक्षिणं तु समाश्रिताः॥ तिष्ठेत्सुदङ्मुखः
सर्वे संस्कार्यस्तत्र तत्रतु॥४॥ मन इत्यादिकं मंत्रमेकाग्रमतिरादिशेत्॥ मनसः स्मरति ब्रह्मस्ते समाहित पूर्वकं॥
॥५॥ प्रसीदंतु भवंत इत्यथवाचयिता वदेत्॥ प्रसन्नास्म इति स्पष्टमाचक्षीरं स्तथान्विताः॥६॥ शान्तिः पुष्ट्युध्यवि
घ्नानि शिवं कर्म तथैव च॥ अस्तु शब्दं तमुच्येत्वा च यित्वा तथा परैः॥७॥ अस्तु त्वदेवताया तु होमं कुर्याद्विचक्षणः॥ त
स्यानाम गृहीत्वाथ प्रीयतामिति भाषते॥८॥ पुण्याह स्वस्ति नमिदं च भवत्पूर्वं ब्रुवंदिति॥ प्रणवाद्यं तिराचष्टे भव
दादिविना परैः॥९॥ पुण्याहादोस्त्रिरभ्यासे मंत्रमध्योञ्जनिः स्वनेः॥ आचक्षीरं नेमे सवैयथा गम परंपरा॥१०॥ प्रत्युक्तिवि
षये भेदस्तृतीयस्त्वध्यनामिति॥ तुर्यं श्रीरस्त्विति ब्रूयादस्तु श्रीरिति च द्विजाः॥११॥ आप इत्यादिभिः शान्तिं ततः
कुरुः समाहिताः॥ स्वस्तिवाचनमत्रेष्टं सर्वेषाम् द्विकर्मणा॥१२॥ आदावन्ते प्रयोक्तव्यमिति गृह्यविदां मतं॥ जयंत
त्वामिना प्रोक्तस्मिदंतु स्वस्तिवाचनं॥१३॥ इति स्वस्तिवाचनं॥ जयंतो क्तेन मार्गेण गमांधानमिदोच्यते॥

आश्वका. चतुर्थदिवसादूर्ध्वमध्यामलादिवर्जयेत् ॥१॥ अलंकृतं गेहे गंधधूपमाल्यादिभिः शुभैः ॥ क्रतुस्नातां शुभैर्गंधमाल्यादिभिरलंकृतां ॥
 ॥२॥ अलंकृत्य स्वयत्नं ददात्तुप्यशयने शुभे ॥ पेययित्वा भुग्धायामूलं मुद्रावरं क्षिपेत् ॥३॥ अर्चो दीप्ति इत्यस्यादक्षि
 णे नासिकापुटे ॥ निष्पीड्य पिष्टं तन्मूलं वस्त्रसंयोजितं ततः ॥४॥ एवं कृत्वोपगमने कृते स्याद्गर्भलंभनं ॥ इति गर्भाधानं
 ॥ ॥ तृतीये गर्भसंस्कारो मासि पुंसवनं भवेत् ॥ आधोगर्भेन विज्ञातस्तृतीये मासि वेद्यदि ॥३॥ चतुर्थे मासि कर्तव्यमा
 धगर्भस्मृतौ विधिः ॥ स्यादाभ्युदायिकं श्राद्धं गर्भिण्या एकमेव जनं ॥२॥ अथापर्युस्तिष्यत्संपत्नी कृत्वा समीपतः ॥ आ
 सनोदक्षिणे पार्श्वे प्रत्यगानुहुहाजिने ॥३॥ गर्भिण्युपविशेत्स्नाता जयंतवचनं तथा ॥ उच्यते थपुंसवनं तथेवाव
 नलोभनं ॥ पूर्णपात्रनिधानात्तमे न्वाधानादि पूर्ववत् ॥४॥ निर्वप्य प्रोक्ष्य स्यात्ता प्रजापतय इत्यथ ॥ कृत्वा ज्यमा
 गपर्यंतमवधातादि पूर्ववत् ॥५॥ समानकूपवत्पाया गोर्दधि प्रसृतो क्षिपेत् ॥ तादृशपाणोरभावात्त्वेदन्यस्या
 गोर्दधि क्षिपेत् ॥६॥ माषद्वयं यवंचत्रिः पृच्छेत्किं पिबसीति तां ॥ त्रिः पुंसवनमित्युक्ता प्राश्येवं प्रसृतित्रयं ॥७॥
 अंडरूपेण माषैस्तः शिश्नरूपेण वेद्यवः ॥ परिमंडले गेहस्य छायायामुपवश्यतां ॥८॥ सिंचेद्द्वारं सत्स्य दक्षि
 णेनासिकाजिह्वा प्रजावज्जीवपुत्राभ्यां सूक्ताभ्यां वा तदिष्यते ॥९॥ अन्ये त्वाहुरिदं कर्म कृत्न स्यात्परिमंडले ॥ एक

श्रीः
४

देशं च रोडुत्वा प्रजापतय इत्यथ ॥१०॥ यत्ने सश्रीम मइत्यस्यात्देशं पाणिना स्पृशेत् ॥ भवोस्त्विह कदाचन स्यपतिर्वादेवरोपि वा ॥११॥ कर्त्तव्या
 हेवरस्तस्यातस्याः पत्युरसंभवे ॥ आवर्तत इदं कर्म प्रतिगर्भमिति स्थितिः ॥१२॥ इति पुंसवनं वलोभनं ॥ चतुर्थे गर्भमासे तु सीमंतो न्ययनं भ
 वेत् ॥ पूर्वस्यासंभवे षष्ठे मासे यद्वाष्टमे भवेत् ॥१॥ पुनश्च त्रैसिते पुंसवनं न्वाधानादि पूर्ववत् ॥ पुनश्च त्राणि चैतानि त्रिषोहस्तः पुनर्वसुः ॥२॥ अभिजि
 त्वाष्टपात्रैव अनुराधा तथा श्रव्युक्ता ॥ ऋक्षस्य मध्यमे पादे इयं कर्मेतद्विद्यते ॥३॥ प्राचीव मूर्धलोमस्यात्प्रत्यगानुहुहाजिने ॥ प्रोक्षणीं शुक्लमासाद्य
 चमसंचाज्यभाजनं ॥४॥ इध्मा बहिर्द्वयं प्रोक्त आज्यहोमे घनुक्रमः ॥ आज्यसादनपर्यंतं पवित्रकरणाय ॥५॥ चर्मण्यथोपविष्टो सा समन्वा
 ब्रमते पतिं ॥ स्यादाज्यभागपर्यंतमिध्माधादि पूर्ववत् ॥६॥ अष्टावाज्या दुतीर्दुत्वा मुत्रे भाता ददाति ॥ ओषुवरस्यात्तद्वक्तृदभावेन्यवृक्षजः ॥७॥
 फलवत्तद्वक्तृकोयादौ त्रिः शुक्लाशालती तथा ॥ त्रीणि स्युः कुशपित्रलान्येभिरकीकृतेर ॥८॥ ललाटकेशयोः सधिमार्ग्यव्यूहं भवेत् ॥ त्रिविह
 द्यसीमंतमाम्भ्योर्मुखं स्वरोम् ॥९॥ चतुर्व्यूहं कार्यं सूत्रकारवचो यथा ॥ आवर्तते त्वयं मंत्रः सर्वत्रैव प्रतीयतां ॥१०॥ संप्रेथ्य सोमं राजा
 नमिति प्रेषणगोधिनी ॥ सोमो न इति गायेतां तोस्ताने सोपदस्वतु ॥११॥ समीपे यानदी तस्यानाम गंगे सरस्वति ॥ ततः स्विष्टकृतादि स्याद्दीपते ऋष
 मस्ततः ॥१२॥ ब्रह्मणे तदभावे तु ब्राह्मणेष्वः प्रदीयते ॥ यद्यचोपरि रोहृधा ब्राह्मणी सधवप्रजा ॥१३॥ पत्नी कुमारी हिरण्यमालादी आश्वपुरैव तु ॥ ना
 वर्तत इदं कर्म प्रतिगर्भमिति स्थितिः ॥१४॥ इति सीमंतो न्ययनं ॥ जाते सुते पिता कुर्यान्नादी आश्वं विधानतः ॥ जातकर्म ततः कुर्यादन्ये रा
 त्रभनासुरा ॥१॥ एकस्मिन् भाजने सर्पिर्मधुनैव समानयेत् ॥ अवधूय हिरण्येन संसृज्य रंलवायथा ॥२॥ हिरण्येन कुमारं तं प्राशयेन्मधुसर्पि
 र्वा ॥ प्रतेदयामिमंत्रेण मातुरुत्संगं सांस्थितां ॥३॥ हिरण्यदक्षिणे कर्णे निधायैतामृचं जपेत् ॥ मेधां त इति सव्ये च निधायैतामृचं जपेत् ॥४॥

आ. का.

५

ऋकृत्रयेणास्ययुगपदंसावभिमृशेदथ॥ प्रथमाश्माभवेतीदंश्रेष्ठानीत्यपरातथा॥ ५ ॥ तृतीयास्मेप्रयंधीतिकुमार्यस्यादमंत्रकं॥ इतिज्ञानकर्ष॥
छदस्यानामकरणंनं दीश्राधेकृतसति॥ पुंसायुग्माक्षराणिस्फुर्विपरीतानियोषिता॥ १ ॥ पक्षोघोषवदित्यादिदेवकारादनादतः॥ स्वस्त्यस्मेदेवदत्ता
यद्भूतेतिब्राह्मणान्वदेत्॥ २ ॥ नामाभिवादनीयंतुपित्रोर्हृदयोपनीतितः॥ पुत्रस्यशिरआघ्रायप्रवासादागतः पिता॥ अंगादंगात्संभवसिमंत्रंतु
त्रिजपेत्तदा॥ इतिनामकरणं॥ ॥ अन्तरदशम्यादौयद्वानाम्नःकृतिर्भवेत्॥ १५१४ ॥ चतुर्थेमासिपुण्यक्षेत्रेभुक्तेनिष्क्रमणंभवेत्॥ नं दीश्राधं चकृत्
व्यपुण्याहंवाचयेदथ॥ स्नातंस्वलंकृतं चाभिहितंस्वस्त्ययनं शिशुं॥ १५१५ ॥ आदायगेहानिस्त्र्यगच्छेत्पुंस्त्वतालये॥ अस्त्यर्चदेवताः सम्यगा
शिषोवाचयेदथ॥ २ ॥ कृत्वाप्रदक्षिणंगेहमानयंतिततः स्वयं॥ मातृभ्रातृगृहंयद्दामातुकादिगृहंनयेत्॥ ३ ॥ तदाशीर्वचनाद्येस्यादीर्घायुरभिर्नंदि
नः॥ जयंतस्यमतेनायंलिरितः शिशुनिःक्रमः॥ ४ ॥ इतिनिःक्रमणं॥ अथपुण्ये ॥ १ ॥ द्विषष्टेनुमासेनप्राशनंभवेत्॥ कृत्वाभ्युदयिकंश्राद्धंदिम
ध्याज्यसंयुतं॥ १ ॥ अन्तंतप्राशयेदन्नपतइत्यादिमंत्रतः॥ आजतेतिरमासानांप्राशनं कामयोगतः॥ २ ॥ अमंत्रकमिदंकुप्यात्प्राशनंयोषितामपि॥
५ ॥ इत्यन्तप्राशनं॥ तृतीयेवत्सरेचोत्कुर्यात्प्राशयणे॥ शुकुपक्षेभुभक्षेत्कृत्वाभ्युदयिकंतथा॥ १ ॥ यथान्वयंवाकेषांचिदुपनीत्यास
हेष्यते॥ त्वस्यादिवाचयेत्स्वर्मादिपूर्तेषुकर्मसु॥ २ ॥ पूर्णपात्रनिधानांतमुपलेपादिपूर्ववत्॥ एतस्मिन्नेवकालेस्याहुतस्नातोपनायते॥ ३ ॥ अ
न्येषापिविवाहस्यादितिस्त्रैकृतोमतं॥ चोत्कर्मोपनयनेविवाहः प्रथमस्तथा॥ ४ ॥ व्रतानिस्नानमित्येषांलौकिकाग्निरितिस्थितिः॥ ब्रीहिपूर्ण
शरावस्याद्यवपूर्णंतथापरं॥ ५ ॥ माषपूर्णंतथान्यत्स्यात्तिलपूर्णंतथापरं॥ एतानिचशरावाण्यसेदुत्तरतो नकात्॥ ६ ॥ कुमारोमातुरुत्संग

हरं व
६

भास्तेप्रत्यग्धविभुजः॥ अथानुहमन्यस्मिन्शरावेगोमयंक्षिपेत्॥ ७ ॥ शमीपर्णानिचान्यस्मिन्हेस्तोमातुः समीपतः॥ मातुर्दक्षिणतोब्र
ह्मासप्तसप्तचसप्तच॥ ८ ॥ कुशपिंजलकानांतुगृहीत्वातेपिताथवा॥ कुर्यादाधारपर्यंतमाज्यसेकादिपूर्ववत्॥ ९ ॥ इदमादिविवाहांतेनेवे
षोवाज्यभागको॥ अग्नआयुषितिसृभिः प्रजापतइतितृचा॥ १० ॥ सुवेणाज्याहुतीहुत्वाशीतोस्त्राभ्यांस्यथानयेत्॥ पश्चात्तित्वाकुमार
स्यशीताउस्त्राश्चतामपः॥ ११ ॥ पाणिभ्यांभाजनेन्यस्मिन्पुगपन्निनयेदथ॥ उल्लेनवायुउदकेनेहिलेतेनतद्भवेत्॥ १२ ॥ एकदेशंगृहीत्वासांनव
नीतंचयेततः॥ दध्नाइसुमुपादत्तेनास्तिचेन्नवनीतकं॥ १३ ॥ प्रदक्षिणंकुमारस्यशिरस्त्रिःकुदयेदथ॥ आरभ्यवामतःकर्णप्रदेशात्कृदनंभवेत्॥
१४ ॥ स्याच्चेतदक्षितिः केशान्वपतित्यादिमंत्रितः॥ निदध्यादोषधेचापस्तेनमित्यस्यदक्षिणं॥ १५ ॥ केशपक्षेकुमारस्यहृदयंनक्तुंशत्रयं॥ पि
जलेषुक्षुरन्यस्यस्वधितेमेनमित्यथ॥ १६ ॥ अवपीडयतीत्यर्थः क्षुररत्नाम्रमयाभवेत्॥ येनावपदितिच्छिद्यच्छिन्नान्प्रागग्रकान्
कुशान्॥ १७ ॥ एकीकृत्यशमीपर्णेः तांश्चमात्रेप्रयच्छति॥ छेदनंचसकेशानांपिंजलानांभवेदथ॥ १८ ॥ निदधातिचमाताताना
नुहगोमये॥ पूर्ववत्कुशपिंजलनिधानादिसमंभवेत्॥ १९ ॥ येनधातेतिमंत्रोयच्छेदनंतुविशिष्यते॥ तृतीयेचचतु
र्थेचपिंजलादिसमंभवेत्॥ २० ॥ तृतीयेयेनभूयश्चचतुर्थेच्छेदनंत्रिभिः॥ एवमेवोत्तरेपक्षेत्रेवच्छेदनंभवेत्॥ २१ ॥ पक्षे
रेणोतिमंत्रेणक्षरधारानिमृज्यच॥ आरभ्याग्रतआमूलप्रदेशांतानिभर्जनं॥ २२ ॥ शीतोस्नाभिरितिप्रैषेणानुशास्यच

नापितं॥ शिरवाअपिचकर्तव्यास्तस्यस्वक्रुषिसंख्यया॥ २३॥ ततःस्विष्टकृदादिस्यात्कुमार्याअप्यमंत्रकं॥ ब्रीह्यादिपूणान्येता
निनापितायप्रयच्छति॥ २४॥ इतिचौलकर्म॥ ॥ ब्राह्मणस्योपनयनमुक्तकालेभवेदथ॥ कृत्वाशुदधिकंम्राधंपूर्वेद्युर
परेहनि॥ १॥ रुतरस्नानम लंकुर्यादाशिषोवाचयेदथ॥ भुक्तभोज्यस्यशिरसोवपनंस्नानमेवच॥ २॥ एवंभूतंकुमारं
तमवस्त्राप्यांतिकेततः॥ ज्योतिःशास्त्रविदुक्तेतुमु हर्तेशोभनेततः॥ ३॥ आज्यसेकादिपर्यंतमुपलेपादिपूर्वतः॥ परिधा
नंभवेदस्यवाससेवाहतेनतु॥ ४॥ भवेत्प्रावरणंवासःकृत्वाजिनमथापिवा॥ एवंभूतंकुमारंतंकुर्याद्यज्ञोपवीतिनं॥ ५॥
आचांतमुत्तरेणाज्यंयज्ञपात्राणिचानयेत्॥ अंतरेणाग्निमात्मानदक्षिणेत्पवेशयेत्॥ ६॥ बहिरास्तरणादिस्यात्त्रुव
संमार्जनांतकं॥ समन्वारब्धएतस्मिन्नब्रह्मचारिण्यथेततः॥ ७॥ कुर्यादाधारपर्यंतंचौलौक्ताज्याहुतीरपि॥ अत्राज्यसोमो
नैवेद्यावितुक्तंश्वमेवतु॥ ८॥ अग्निरुत्तरतस्तिष्ठेदाचार्यः प्राप्नुस्वस्ततः॥ अकुर्वन्मात्मनोऽग्नेश्चयवायंगच्छतीततः॥
९॥ आचार्यस्यपुरस्तात्तुतिष्ठेत्प्रत्यश्मुखस्ततः॥ अयवायस्तु संस्कारकमेवस्वमिकुमारयोः॥ १०॥ ब्रह्मचारिणोआ
चार्यः पूरयेदद्गिरजलिं॥ आचार्यः स्वांजलिलिखन्यः पूरयेद्देततोरुरुः॥ ११॥ तत्सवितुर्हणीत्यस्यनिनीयांजलिमंज
लो॥ अवक्षारयतीत्यर्थः स्वेनपूर्णतमंजलिं॥ १२॥ देवस्यत्वेतिगृह्णीयात्पाणिंसांगुष्ठमस्यच॥ असौस्थानेस्थनाम

श्री१४
६

स्यादेवमुत्तरयोरपि॥ १३॥ अपरणादितद्वत्त्यादन्योमंत्रः करग्रहे॥ सवितातेहस्तमित्यपूरणादितथाभवेत्॥ १४॥ ह
स्तग्रहेतुमंत्रोयमग्निराचार्यइत्यथ॥ आचार्योदेवसवितरितुत्कारविमीक्षयेत्॥ १५॥ कस्येतिपरिदायेनंप्रजोपतयेत चि
तः॥ युवास्वर्धर्चतःकुर्यात्प्राप्नुस्वदक्षिणाहंतं॥ १६॥ अस्थोपर्यसयोः स्वस्यपाणीकृत्वाहृदिस्पृशेत्॥ शौनकोक्तं ॥
आज्यस्योत्पवनाध्वमिध्माधानादधःक्रमात्॥ वस्त्रजिनोपवीतानांकालस्याछोनकोब्रवीत्॥ तधीरार्धर्चतःकृत्वा
ब्रह्मचार्य हनोक्षणे॥ १७॥ पर्यहनवचश्चेत्तुत्तरार्धमितिब्रुवन्॥ अत्रपर्यहनंनास्तीत्याहहेतुंचहे तिष्ठत्॥ १८॥ तल्ली
समिधमादध्यादग्नेोप्रादेशसंमितं॥ एतयचयिवादध्यादग्नेयसमिधंत्विति॥ १९॥ स्पृष्ट्वाग्निंतेजसामेतित्ववमार्ष्टिततो
मुखं॥ प्रक्षाल्यहस्तमनळमुपस्पृश्यावमार्ष्ट्यथ॥ २०॥ प्रक्षाल्यपूर्ववत्स्पृष्ट्वातृतीयमवमार्ष्ट्यथ॥ ओष्ठावलोकमकोक
त्वासंहृतोतंनिमार्जनं॥ २१॥ उपस्त्रायमयीत्या दिषद्भिर्मन्त्रैर्हविर्भुजं॥ अन्वाचदक्षिणंपादावाचार्यस्योपगृह्यच॥ २२॥
मात्माभिवादनीये नशिरस्स्यावनस्यच॥ अधीहीत्यादिकंप्रैष ब्रह्मचारीब्रवीत्यथ॥ २३॥ ब्रह्मचारिणोआचार्यः परि
धानीयवाससा॥ पाणिभ्यांचात्मनस्तस्यपाणीगृह्णीत्यतःपरं॥ २४॥ ओम्भूर्भुवःस्वःपूर्वोतुसावित्रीवाचयेदथ॥ पादपा
दंचसावित्र्याः स्वयमुत्कैववाचयेत्॥ २५॥ ततः स्वर्धर्चमर्धर्चंसर्वातामथवाचयेत्॥ एवंचकुमशक्तश्चेनयथाशक्तिवाच

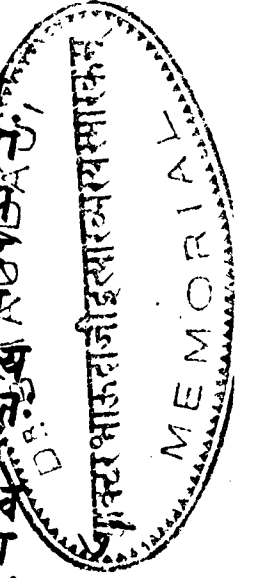
आ. का.
६

नापितं॥ शिरवाअपिचकर्तव्यास्तस्यस्वक्रुषिसंख्यया॥ २३॥ ततःस्विष्टकृदादिस्यात्कुमार्याअथमंत्रकं॥ त्रीधादिपूणान्येता
निनापितायप्रयच्छति॥ २४॥ इतिचौलकर्म॥ ॥ ब्राह्मणस्योपनयनमुक्तेकालेभवेदथ॥ कृत्वाभ्युदयिकंभ्राक्षंपूर्वेद्युर
परेहनि॥ १॥ कृतस्नानम तंकुर्यादाशिषोवाचयेदथ॥ भुक्तभोज्यस्यशिरसोवपनंस्नानमेवच॥ २॥ एवंभूतंकुमारं
तमवस्त्राप्यांतिकेततः॥ ज्योतिःशास्त्रविदुक्तेतुमु हर्तेशोभनेततः॥ ३॥ आज्यसेकादिपर्यंतमुपलेपादिपूर्वत॥ परिधा
नंभवेदस्यवाससेवाहतेनतु॥ ४॥ भवेत्प्रावरणंवासःकृत्वाजिनमथापिवा॥ एवंभूतंकुमारंतंकुर्याद्यज्ञोपवीतिनं॥ ५॥
आचांतमुत्तरेणाज्यंयज्ञपात्राणिचानयेत्॥ अंतरणाग्निमात्मानंदक्षिणेत्पवेशयेत्॥ ६॥ बहिरास्तरणादिस्यात्त्रुव
संमार्जनांतकं॥ समन्वारब्धएतस्मिन्नक्षत्रचारिण्यथेततः॥ ७॥ कुर्यादाधारपर्यंतंचौलौक्ताज्याहुतीरपि॥ अत्राज्यसंगो
नेवेष्टावित्युक्तंश्वमेवतु॥ ८॥ अग्निरुत्तरतस्तिष्ठेदाचार्यःप्राञ्जुखस्ततः॥ अकुर्वन्मात्मनोग्नेश्चव्यवायंगच्छतीतुरः॥
९॥ आचार्यस्यपुरस्तात्तुतिष्ठेत्प्रत्यञ्जुखस्ततः॥ अव्यवायस्तु संस्कारकमेवस्वग्निकुमारयोः॥ १०॥ ब्रह्मचारिणो
चार्यःपूरयेदग्निंजलिं॥ आचार्यःस्वांजलिलंबन्यःपूरयेद्वैततोगुरुः॥ ११॥ त त्सवितुर्हणीत्यस्यनिनीयांजलिमंज
लो॥ अवक्षारयतीत्यर्थःस्वेनपूर्णतमंजलिं॥ १२॥ देवस्यत्वेतिगृह्णीयात्पाणिंसांगुष्ठमस्यच॥ असौस्थानेस्यनाम

श्री४
६

स्यादेवमुत्तरयोरपि॥ १३॥ अपरणादितद्वत्त्यादन्योमंत्रःकरग्रहे॥ सवितातेहस्तमित्यपरणादितथाभवेत्॥ १४॥ ह
स्तग्रहेतुमंत्रोयमग्निराचार्यइत्यथ॥ आचार्योदेवसवितरितुत्कारेविमीक्षयेत्॥ १५॥ कस्येतिपरिदायेनंप्रजापतयेन
तः॥ युवास्वर्धर्चतःकुर्यात्प्राञ्जुखंदक्षिणाहतं॥ १६॥ अस्योपर्यंतयोःस्वस्यपाणीकृत्वाहृदिस्पृशेत्॥ शौनूकोक्तं ॥
आज्यस्योत्पवनाद्ध्वमिध्माधानादधःक्रमात्॥ वस्त्रजिनोपवीतानाकालस्याद्येनकोब्रवीत्॥ तथीरार्धर्चतःकृत्वा
ब्रह्मचार्यं हनोक्षणे॥ १७॥ पर्यहूनवचश्चेत्तुत्तरार्धमितिब्रुवन्॥ अत्रपर्यहूननास्तीत्याहहेतुंचह तिलत्॥ १८॥ तल्ली
समिधमादध्यादग्नेोप्रादेशसंमितं॥ एतयचपिवादध्यादग्नयेसमिधंति॥ १९॥ स्पृष्ट्वाग्निंतेजसामेतित्ववमार्ष्टिततो
मुखं॥ प्रक्षाल्यहस्तमनळमुपस्पृश्यावमार्ष्ट्यथ॥ २०॥ प्रक्षाल्यपूर्ववत्स्पृष्ट्वातृतीयमवमार्ष्ट्यथ॥ ओष्ठावल्लोमकोक
त्वासंहृतोतंनिमार्जनं॥ २१॥ उपस्थायमयीत्या दिषद्भिर्मन्त्रैर्विभुजं॥ जन्वाचदक्षिणंपादावाचार्यस्योपगृह्यच॥ २२॥
माग्नाभिवादनीये नशिरस्स्थावनस्यच॥ अधीहीत्यादिकंप्रैषं ब्रह्मचारीब्रवीत्यथ॥ २३॥ ब्रह्मचारिणोऽचार्यःपरि
धानीयवाससा॥ पाणिभ्यांचात्मनस्तस्यपाणीगृह्णीत्यतःपरं॥ २४॥ ओंभूर्भुवःस्वःपूर्वोत्तुसावित्रीवाचयेदथ॥ पादपा
दंचसावित्र्याःस्वयमुक्तेववाचयेत्॥ २५॥ ततःस्वर्धर्चमर्धर्चैर्वितीतामथवाचयेत्॥ एवंचकुमशक्तश्चेतयथाशक्तिवाच

येत् ॥ २६ ॥ स्थापयेद्दत्तमीपेस्यममेत्सुधांगुलिकरं ॥ आबध्यमेखलांमोर्जीदंडं दत्तलोक्तमानतः ॥ आदि रोहस्यचर्यचसांप्रतं ब्रह्म
चार्यसि ॥ अपोरानेति मूत्रादामुक्तमाचमनं कुरु ॥ २८ ॥ कर्मकुर्वितिसंध्यादिविहितोपासनादिकं ॥ दिवामास्याग्नीरित्यस्यदिवानिद्रा
नकुर्विति ॥ २९ ॥ आचार्याधीन इत्यस्यमयानुज्ञात एव सन् ॥ अपोरानादिकर्मन्यः तत्सर्वमदनुज्ञया ॥ ३० ॥ मंत्रशास्त्रमधीष्टत्वं ब्राह्म
णानिसमाहितः ॥ प्रेषार्थमेवमुक्तायकालमेकंचनिर्दिशेत् ॥ ३१ ॥ परिषेचनपर्यंतं कुर्यात्सिद्धदादिकं ॥ अप्रत्याख्यायितं पूर्वया चेद्दि
क्षांभवानिति ॥ ३२ ॥ भवतीतिब्रुवन्वाचेदप्रत्याख्यायिनीयदि ॥ ब्रीह्याद्यंनतमंलब्धंगुरवेवेदयीततत् ॥ ३३ ॥ अहःशेषंततस्तिष्ठेत्सायंसंध्या
मुपास्यच ॥ पूर्णपात्रनिधानांतमुपलेपादिपूर्ववत् ॥ ३४ ॥ विप्राणांभोजनायालंतल्लीनिर्वाप्ययावितं ॥ तल्लीप्रोक्ष्यावधानादिश्रपणांतं करोत्य
थ ॥ ३५ ॥ आचार्यायश्चतस्त्रालीपाकस्त्वितिनिवेदयेत् ॥ अन्वारब्धेगुरुः कुर्यादाद्यारांतमतः परं ॥ ३६ ॥ अत्राज्यभागेनेवेष्टेचतुर्थमितियत्नतः
॥ चर्वाङ्गुतित्रयं द्रुत्वासदसस्पतिमित्यत्र ॥ ३७ ॥ रुचांतस्त्वितुस्तद्वद्विभ्य इतिमंत्रतः ॥ कुर्यात्सिद्धदाद्यंतेचान्नेनहिजभोजनं ॥ ३८ ॥ अ
स्याशक्तो करोत्यन्यः श्रपणांतमिति स्थितिः ॥ द्विजान्भुक्तवतो वेदसमाप्तिवाचयेदथ ॥ ३९ ॥ क्षरादिवर्जमनीयाद्रुहचारीदिनत्रयं ॥ रापीताथश्च
तुर्थेऽङ्गिमेधाजननमारभेत् ॥ ४० ॥ महाद्वादशारात्रस्याद्रुतम धमथापिवा ॥ तदातदंत एवस्यान्मेधाजननकर्मच ॥ ४१ ॥ आग्नेयीदक्षिणा
प्रत्यग्दक्षिणानिर्दितादिशः ॥ अनिर्दितायामन्यस्यादिश्यशाखंपलाशकं ॥ ४२ ॥ तस्यभावेसशाखंवाकुशास्तंयमथापिवा ॥ त्रिःप्रदक्षिणमुक्षं

तमंभःकुंभेनतंबटं ॥ ४३ ॥ आचार्योवाचयेत्संत्रंसुश्रवःसुश्रवाइति ॥ तत्रैवमेखलादीनिब्युदस्यान्यानिधारयेत् ॥ ४४ ॥ वेदां
तरमधीत्येवमग्नेर्दमेत्वधीयते ॥ उपनीतिरियंतेषामलंकरणवर्जिता ॥ ४५ ॥ यदेतदुपनीतस्यप्रायश्चित्तंतदाभवेत् ॥ कृताकृतं
तुपेवेनमेधाजननमेवच ॥ ४६ ॥ मेधाजननसद्भावेव्रतचर्याभवेदिह ॥ अनुप्रवचनीयश्चतदभावेदयंनच ॥ ४७ ॥ परिदाननकार्यं
स्यानिमित्तानंतरंविदं ॥ पूर्वस्यावाचयेत्क्षानेतत्सवितुर्वर्णीमहे ॥ ४८ ॥ भलितोत्रविशेषोयंसमानमितरद्भवेत् ॥ भिक्षेतान्नेदिवारा
त्रावाचार्यायात्मतुष्टये ॥ ४९ ॥ अग्निकार्यंचभिक्षायाः प्रागर्ध्वंवातदुच्यते ॥ पर्यहनोक्षणेस्थातामादावंतेचकर्मणः ॥ ५० ॥ तल्लीस
मिधमित्यादित्युपस्थानांतमेवच ॥ वेदस्वीकरणंयावत्तावदेवंसमाचरेत् ॥ ५१ ॥ अथवाद्वादशाब्दस्याद्रुहचर्यमितिस्थितिः ॥ उपाकरणप
र्यंतंसावित्र्याब्रह्मचर्यकः ॥ ५२ ॥ इत्युपनयनं ॥ महानात्यादिकेर्तव्यंतत्कालेव्रतत्रयं ॥ उक्तेकालेददास्यंतंवापनाद्युपवीतिवत्
॥ ५३ ॥ नवांमोर्जीनवेदंडं दत्तासिद्धदाद्यथ ॥ संवत्सरंचरेदेवंपूणेदेत्तरायणे ॥ २ ॥ श्रुक्पक्षेवहिर्यमिद्विक्तंदेशमेत्यच ॥
पूर्णपात्र निधानांतमुपलेपादिपूर्ववत् ॥ ३ ॥ स्वस्यालंभुक्तयेतल्लीनिरूप्य प्रोक्ष्यतत्रच ॥ तिलान्नोप्यपचेत्युक्तमाचार्यायनिवेदये
त् ॥ ४ ॥ एवतिव्रतलोपास्तंदत्तेप्रतिवचस्तथा ॥ बह्वोव्रतलोपाश्चेत्युनरावर्ततेव्रतं ॥ ५ ॥ लोपेद्यापत्युक्तेषुपुनर्नावर्तयेद्दत्तं ॥

आ. का.

तेनान्वारब्धआचार्यइभाधानादिपूर्ववत्॥ ६॥ कृत्वाग्नावग्निरित्यादिमंत्रैश्चवीकृतीरथ॥ ततःस्विष्टकृतोवंधेच्छेपंभूमौनिधा
यच॥ ७॥ एतमित्याद्यशानांतमाहप्रेषमतःपरं॥ भुक्तवतनमाचान्तजलशृणुजिलिततः॥ ८॥ त्वंभ्रतानांभ्रतेत्यादिभुक्तवतंदि
वाकरं॥ उपस्थाप्याथकुर्वीतमीलिनाक्षचवाग्यतां॥ ९॥ त्रिः प्रदक्षिणमावेत्तुवाससासंमुखंशिरः॥ उक्तैकरात्रिमित्या
दिप्रेषंस्विष्टरुद्राद्यथ॥ १०॥ आवश्यकैभ्यइतरस्यनस्नानभोजनं॥ अकुर्वन्नेकरात्रंचअस्मचारीनयेदथ॥ ११॥ भ
इशान्यानिधायाभ्याद्यवाग्नैस्तृणेषुतु॥ इशान्यगेष्वपविशेदीक्षमाणस्तृतादिशं॥ १२॥ शिष्योपिस्वमुखंप्रसात्वा
ग्याचार्योप्रदक्षिणं॥ कृत्वाचार्यस्यसंगृह्यपादौतपुतृणेषुतु॥ १३॥ ईक्षमाणोदिशंप्रत्यग्दक्षिणामुपविश्यच॥ स्वेनपृष्टन
तत्पृष्ठसंघातिततःपरं॥ १४॥ मनसाहमहानाम्नीर्भोअनुब्रूहीतंगुरुं॥ पृष्ठेत्तदहुरुज्जान्त्रतलोपास्ततोयुरुः॥ १५॥ २५
स्वयंसंमीलनंकुर्वन्महानाम्नीर्भुचोगुरुः॥ त्रिःपु र्षपदेरुक्तातस्योष्ठीषंविमोचयेत्॥ १६॥ ईक्षयेदर्कमीक्षेतमित्रस्ये
तिद्वयेनतु॥ ससंभारादिशोवीक्ष्यमित्रस्यचइतित्वथ॥ १७॥ मित्रस्येतिचतुर्थेनपुनरादित्यमीक्षयेत्॥ ईक्षणेर्कदिशामंत्रा
ब्रह्मचारिणएवतु॥ १८॥ मंत्रांतैकर्मकर्तव्यंसर्वत्रकरणत्वतः॥ उक्ताचार्यइकेत्यादीमंत्राभूमिमुपस्पृशेत्॥ १९॥ अनुप्र
वचनीयश्चकार्योयंनेदउच्यते॥ महानाम्नीभ्यःस्वाहेतिसावित्र्यास्थानइष्यते॥ २०॥ इतिमहानाम्नीव्रतं॥ ॥ ॥

२५

श्री४
८

महानाम्नीव्रतंप्रोक्तंमहाव्रतमथोच्यते॥ पूर्ववद्भूतआदिप्रेषंवत्सरमिदंचरेत्॥ १॥ पूर्णसंवत्सरेदेशेविविक्तउपवेश्यच॥
प्राङ्मुखःश्रवयेदेनंमहाव्रतमतःपरं॥ २॥ अनुप्रवचनीयातंकुर्मादकेक्षणादिकं॥ महाव्रतायस्वाहेतिसावित्र्यास्ता
नइष्यते॥ ३॥ इतिमहाव्रतं॥ महाव्रतमिदंप्रोक्तंव च्यथोपनिषद्भूतं॥ पूर्ववद्भूतआदिप्रेषंचरेद्वमिदंव्रतं॥ १॥ श्रावयि
त्वोपनिषदमादित्यावेक्षणादिच॥ अत्रोपनिषदेस्वाहासावित्र्यास्तानइष्यते॥ २॥ इत्युपनिषद्भूतं ॥ गोदानंचोक्त
वत्कार्ययोडशेदुच्यते॥ अंकोपवेशनंनास्तिश्मश्रूणावपनंभवेत्॥ ३॥ अदितिःश्मश्रूणिवपत्वापुडंतुवर्चसे॥ पिंजला
दिनिधानंचश्मश्रूपक्षेभवेदिह॥ २॥ नमा त्रैनेविशेषोयंश्मश्रूणातिशिरोमुखं॥ शासनंनांतस्यायंविशेषःप्रेषउच्यते॥ वि
३॥ केशश्मश्रूलोमनखान्युक्तेदंसंस्थानिकुर्विति॥ स्नाताचवाग्यतःस्तिष्ठन्नहःशेषंनयेदथ॥ ४॥ आदित्येस्तमितेवा
चंविस्मृजेतांतिकेगुरोः॥ उक्ताव रंददामीतिदद्यादोमिथुनंततः॥ ५॥ भवःपूर्ववद्भूतादेशःसंवत्सरमिदंचरेत्॥ व्रतेधेतेषु
सर्वेषुप्रसिद्धंकेशधारिणं॥ ६॥ इतिगोदानव्रतं ॥ गुरवेतुवरंदत्वास्नायीततदनुज्ञया॥ वेदव्रतानिवापारंनीत्वाद्युभय
मेववा॥ १॥ व्रतपक्षोपिशाब्दार्थमारण्याध्ययनेकृते॥ विद्यांतैगुरुमाहाहंकमर्थंकरवाणिते॥ २॥ यमर्थमाहंतंकृत्वाततोनु
ज्ञामवाथच॥ आचार्यायात्मनेचैवमण्यादीत्युपकल्पयेत्॥ ३॥ आचार्यायैवकल्यानिनलभेतोभयोर्यदि॥ कुर्वीत

आश्व-का.

स्वयमेवेदं समावर्तनसंज्ञकं ॥ ८ ॥ प्राप्योदगयनाद्युक्तमुक्तः स्वस्त्ययनं स्वयं ॥ प्रागुदीचीदिशंगच्छेत्तस्योवेद्यज्ञियस्यतु ॥ ५ ॥ शारवेशा
नीगतातस्याष्टिवाप्रादेशसंमिता ॥ आहृत्यसमिदं मरुन्यत्र निदधातितां ॥ ६ ॥ द्वागामो जयेद्विप्रान् गोदानोक्तं करोत्यथ ॥
स्नात्वा वाग्यत इत्यादि न कार्ये मिह कर्मणि ॥ ७ ॥ पदान्युह्यानि वच्यत्र वाच्यत्राय स्वमामिति ॥ मामाहिंसीरिति ब्रूयाद्यथा
समिति चापरं ॥ ८ ॥ तेन मन्त्रायुषे त्वेवमूह्यं मन्त्रद्वये पितृ ॥ मामाज्युरितित्वन्यत्सर्वगोदानं वद्वेत् ॥ ९ ॥ पुनर्विद्यनयाव
त्त्रे आछाद्या वर्तते त्वियं ॥ मन्त्राहृतिरियं दृष्टा हृतो नारायणस्यतु ॥ १० ॥ करं जंजीजमन्त्रे च पितृ नो नृज्यते न तु ॥ शीतो
क्षेत्तान आचांते पितृ गत्वांति कं पुनः ॥ १० ॥ आचम्य चारमनस्ते जइत्युक्ते सव्यमीक्षणं ॥ एते नैव तु मन्त्रेण पश्चाद्दक्षिणामी
क्षणं ॥ १२ ॥ कुंजले चारमनस्ते जइति श्रोत्रमलं कुरु ॥ अने नैव तु मन्त्रेण पश्चात्सव्यमलं कुरु ॥ १३ ॥ कुंजमाद्यनुलिप्ताभ्यां पा
णिभ्यां पूर्वमाननं ॥ अनुलिप्तेतरांगानि पश्चात्प्रक्षालयेत्करो ॥ १४ ॥ अनार्तासीति मन्त्रेण च ध्याति शिरसि त्रजं ॥
सरुडुक्ते न मन्त्रेण देवानामित्युपानहो ॥ १५ ॥ आस्थाप्य छत्रमादद्यादिवच्छ्रद्धासि मन्त्रतः ॥ गृहीत्वा वैष्णवं देवं वैष्णुरस्या
दिमन्त्रतः ॥ १६ ॥ आयुष्यमिति सूक्ते न मणिं कंठे प्रबध्य च ॥ सुवर्णमयं दृष्टोत्रमणिर्वित्यहहति कुरु ॥ १७ ॥ नवांबरणसं
वेष्ट्य शिरोधोपानहोत्यजेत् ॥ आहतां समिधं तिष्ठन्नग्नावाधाय मन्त्रतः ॥ १८ ॥ स्मृतं च मइति ब्रूयाद्स्मृतं च मइत्यपि ॥

श्रीः
९

तस्योपरिवदेत्तन्मउभयव्रतमित्यथ ॥ १९ ॥ द्वादशायै वमेवोक्तायथापठमथोत्तरा ॥ मन्त्रेणैवं विधे नारात्वावाहितायां समिधय ॥
२० ॥ उपविश्य दशादध्यादन्याः प्रादेशसंमिताः ॥ अत्रोपवेशनं प्राहृत्तिकारः सहेतुकं ॥ २१ ॥ ममाग्नेदशभिः कुर्वन् स्वाहाका
रम्यांतरः ॥ परिषेचनपर्यंतं कुर्व्यात्स्विष्टकृतादिकं ॥ २२ ॥ ततः संकल्पयेन्नक्तं तस्मात्सुक्तराण्यपि ॥ दास्यंति मधुपर्कयेतन्नेतां
राजनीवसेत् ॥ २३ ॥ इति समावर्तनं ॥ अथ शिष्यः समाहृतो न मापांशुगुरोर्बदेत् ॥ उच्चैरुर्ध्वं वदेत्तान इदमः स्वेष्टमाश्रमं ॥ १ ॥
हे देव रत्नगार्हस्थ्यं वत्स्यामो भो इति त्वथ ॥ उपांशुजपति प्राणापानयोरिति शीतनः ॥ २ ॥ आमर्शेरित्युचं चाथ गुरुश्चेतो जपत्यथ ॥
ओ प्रागित्यादिकं मन्त्रं जपित्वा चार्चयेत्तु ॥ ३ ॥ सक्तेन तु महित्रीणामवांस्त्वित्यनुमन्त्र्यतः ॥ वैश्ययेत्यनुजानीयादनुज्ञायथा तो
पथि ॥ ४ ॥ गच्छन् गृणोति वाक्यानि पक्षिणामग्निपाणि च ॥ जपेत्कनिकदत्तं कुरु देवी वाचं मूचनया ॥ ५ ॥ शिवादेव प्रियं शु
क्लास्तु हि श्रुतमूचं जपेत् ॥ यस्यादिरयथायस्या पुरुषाद्या प्रतोयवा ॥ ६ ॥ विभेत्युभयतो दीप्तमुल्मुकं तां दिशं क्षिपेत् ॥ मन्त्रे
णाभयमित्यादि नैतदुल्लूकमस्यसि ॥ ७ ॥ सर्वतोभयमुत्पन्नं न च जातमतो नरात् ॥ अन्यतो वेति लाकाग्नावाधारानं करोत्यथ
॥ ८ ॥ एषिव्याघ्रहनिर्मन्त्रं कृत्वा राज्यादुत्तीरय ॥ स्थित्वे शान्त्या जपेत्तवस्ति नो मिमीता तु सप्तवे ॥ ९ ॥ षडङ्ग-चो जपतित्व
न्यायन इदं भयामहो ॥ ततश्चास्विष्टकृद्देवं होमशेषं समापयेत् ॥ १० ॥ इति स्नातकागमनविधानं ॥ यथोक्तलक्षणं

आस्व- का
१०

कन्यामुक्तेकलेसमुद्देत॥ स्यादाभ्युदधिकं आश्वं द्वितीये वक्ष्यते च ततः॥ १॥ अपरेद्युः कृतस्नानो हतवस्त्रधरो वरः॥ स्वयं कृतमिन
लुत्रोपदानि जातिबाधवैः॥ २॥ वृत्तो वध्वरं गत्वा मधुपर्कं प्रजितः॥ कन्याजातिभिरत्रैव मधुपर्कं मण्यते॥ ३॥ विष्टरघुपर्क
लेन सुपविश्या सने शुभे॥ तत्रोपकल्पितं पूर्वं विष्टरं विनिवेदयेत्॥ ४॥ उत्तराः सन्त्येव हवर्षे त्यास्मिन्नुपविशेद्वरः॥ एवमेवोत्तरेषां च
पंचानां विनिवेदनं॥ ५॥ निविदितेन पाद्यनपादो प्रक्षालयेद्दरः॥ प्रक्षालयित्रैवि प्रायेदक्षिणां विप्रयच्छति॥ ६॥ पश्चात्सव्यं नु
श्रद्धाय पूर्वसव्यं प्रयच्छति॥ गंधादित्युक्तमर्घ्यं च प्रतिगृह्णीति वेदितं॥ ७॥ वेदिता चर्चनीयायामेकदशान्तो वरः॥ उत्कामृतोपस्तर म
णमसि मंत्रं विवेदय॥ ८॥ शौचाय चि मने कार्ये मेवेति प्राहृच्छति कृतं॥ अवांतरेण शौचाय सर्वमाचमनं विह॥ ९॥ आनीष
मानमीक्षेत मित्रस्य त्वेति मंत्रतः॥ मधुपर्कमथानीतं पूर्ववच्च निवेदितं॥ १०॥ देवस्य त्वेति मंत्रेण कृत्यं जलिना ततः॥ मधुवा ण
तात्तचर्चनेन मधुपर्कमवेष्टयते॥ ११॥ निदधाति च तत्प्राज्ञे सव्ये पाणावतः परं॥ अंगुष्ठोपकनिष्ठाया मालोड्य त्रिः प्रदक्षिणे॥
१२॥ वसवस्त्वादिभिर्मन्त्रैर्दिक्षु पूर्वादिषु क्रमात्॥ निमृज्यां गुलिलेपंतु भूतेभ्यस्त्वेति मंत्रतः॥ १३॥ त्रिरुद्रस्य त्रिरुस्ति
प्यभ्रमोपात्रं निधाय च॥ प्राश्नात्यस्यैकदेशं तु विराजो दोह इत्यथ॥ १४॥ आचम्य पूर्ववत्प्राश्य विराजो दोहमेत्यथ॥ आच
म्यतद्वत्प्राश्नीयात्तमपि दोह इति त्वथ॥ १५॥ विनियोगं च कुर्वीत शिष्टं स्यात् मार्गतः॥ आचम्याथामृतापीति विवेदाचमृताय कं १६॥
स्या १७॥ श्री ४॥ १०

आचम्याचमनीयां बुषि वेत्सव्यं यशस्विति॥ आचांतः पुनराचमिद्वर्षां विनिवेदयेत्॥ १७॥ ततो वरो जपेन्मातारुद्राणां द्वाहितं नृ
चं॥ अथोमुत्सृजते त्याहं प्रेवं गामुत्सृजंति॥ १८॥ गंधमाल्यां वरेस्तद्वर्षणैः पूजयेद्दरं॥ इति मधुपर्कः॥ अथ कन्यादानवि
धिः॥ स्नातालं कृतकन्याया प्राप्नुय्याः प्रत्यगानृतः॥ ईक्षेत तं तुल्यस्थायी वरस्तस्य मुखं च सा॥ १९॥ मुहुर्तेशोपने सस्य कृ
क्षिपेत्तां कुरव्ययोर्मिथः॥ सगुडान् जीरकान् कन्यावरयेदथ तां वरः॥ २०॥ असावमुकगोत्रस्य पुत्रः पौत्रः प्रपौत्रकः॥ एतज्ज्ञो
त्रामिमानस्य पुत्री पौत्री च न त्रिकां॥ २१॥ वरेण कन्यकां साध्वी श्रीरूपामित्यतः परं॥ वरेणैवं वृतां कन्यां तत्पिता प्रददा
मितां॥ २२॥ पुत्रायास्य च पौत्राय न त्रेस्या मुखगोत्रिणे॥ अस्मा अमुकगोत्राय पुत्री पौत्री प्रपौत्रिकां॥ २३॥ श्रीरु
पाय मया दत्ता तुभ्यं श्रीधररूपिणे॥ अस्तु त्वा दकं पूर्वां तां दद्यात्स्वस्ति पदं वदन्॥ २४॥ वरो य प्रतिगृहीयात्स्पर्शे क
इति मंत्रतः॥ अध्यावह नय किंचित्कन्यादाता ततः परं॥ २५॥ गोष्ठि हिरण्यदास्यादितस्मे दद्यात्स्वशक्तिः॥ सद्यतं क्षी
रमादयकराभ्यां कन्यकां जलि॥ २६॥ विरुन्मृज्य वरः सितान् सुक्कान् शाल्यक्षतानथ॥ गृहीत्वा जलिना तस्य अंजलो
द्विः क्षिपेत्ततः॥ २७॥ आदायां जलिना धत्ते तदंजल्युपरि स्वयं॥ कन्येत्याद्या शिषः पूर्वमुक्त्वा दाता ततः परं॥ २८॥

आश्व.का. कन्यासंप्रतिगृह्णाति तं कश्चिदिति मंत्रतः ॥ उपरिच्छांजलो पूषे हरे त्वर्षो दकंततः ॥ ११ ॥ त्वमेव प्रतिगृह्णामीत्यंतं मंत्रमुदी-
 रयन् ॥ अंजलिच्छाक्षतान् कन्यां मूर्द्धि निक्षिपेत् ॥ १२ ॥ स्वांजलिक्षतान् कन्यां वरमूर्द्धि निविक्षिपेत् ॥ मूर्द्धि क्षेपांतमेव ॥ १३ ॥
 स्थात्युनक्तु नार्जनादिकं ॥ १४ ॥ उन्मार्जनादिकं कुर्याद्वरं कन्यकावरे ॥ कन्येत्यादिपिता कुर्यात्परतंत्रं वरो वदेत् ॥
 ॥ १५ ॥ कन्यां शिरःस्थमात्न्यस्य गृहीत्वा कोमुदं वलं ॥ सद्यतं क्षीरं संयुक्तं कुर्यात्तिलकमुत्तमं ॥ १६ ॥ वरः कन्याललाटे
 च कन्यां वरशिरस्त्रजः ॥ पुष्पस्य दलमादाय क्षीराज्यान्तं वरस्य तु ॥ १७ ॥ ललाटे तिलकं कुर्यादक्षिपेत्तैव मिथो मुरवं ॥
 कंठे मिथुभे मात्न्ये च दंपती प्रतिमुञ्चतः ॥ १८ ॥ बध्वा वस्त्रांतं मुनयोः प्राञ्जुरवो न च ततः परं ॥ देवी दाक्षायणी न त्वा
 सर्वसंपत्प्रवर्धिनी ॥ १९ ॥ होमदेशी ब्रजे तां तो परिगृह्य करोमिथः ॥ तदेतत्सूक्तं कृत्वा निसूत्रेणोच्चावचादिना
 ॥ २० ॥ ३९४ ॥ ॥ इति कन्यादानविधिः ॥ कन्यां कनकसंपन्नां कनकाभरणैर्युतां ॥ दास्यामि विष्णवे नुस्यं
 ब्रह्मलोकजिगीषया ॥ २१ ॥ विश्वं भवः सर्वभूताः साक्षिण्यः सर्वदेवता ॥ इमां कन्यां प्रदास्यामि पितृणां ता

स्था २

राम्
११

रणाय च ॥ २२ ॥ गोरी कन्यामिमां विप्रयथाशक्ति विभूषितां ॥ गोत्राय शर्मणे नुस्यं नो विप्रसमाश्रय ॥ २३ ॥ कन्ये ममाग्रतो भूयाः
 कन्ये मे देवि पार्श्वयोः ॥ कन्ये मे दक्षतो भूयास्त्वदानान्मोक्षमाप्नुयात् ॥ २४ ॥ इति क्षपकं ॥ स्नातान् वारोपेतां करकादिविभू-
 षितां ॥ अवरत्रयसंनपरिधानां कुमारकां ॥ २५ ॥ उक्तस्वस्त्ययनां दद्याज्जेलपूर्वं वरायतां ॥ उक्तस्वस्त्ययनस्थित्वा प्राञ्जुरवः परि-
 गृह्यतां ॥ २६ ॥ आत्मनो दक्षिणे पाश्वर्ध्वे वधूतामुपवेशय च ॥ उपलेपादिकुर्वत हविर्मुकुं स्थापनां तदेकं ॥ २७ ॥ अग्नेः पश्चात्प्रतिष्ठाप्य
 दृषदसोपलामय ॥ उदकुम्भं निधायाग्नेः प्रागुदीच्यामतः परं ॥ २८ ॥ आज्याधिभ्रयणांतस्यादन्वाधानादिपूर्ववत् ॥ आत्ये-
 न सह लज्जानां पर्यग्निकरणं भवेत् ॥ त्रिः प्रोक्षणं भवेत्तेषां केवलं त्र्यवने सति ॥ २९ ॥ आभिधारणांतस्यादाज्याद्युद्वासनोदिकं ॥ ३० ॥
 वधूदाक्षिणहस्ते न समन्वारब्ध एव सन् ॥ कुर्यादाधारपर्यंतं चोक्तोक्तं आज्याकृतित्रयं ॥ ३१ ॥ अत्राज्यभागो नैवेद्यवित्युक्तं पू-
 र्वमेव तु ॥ कृत्वा त्वमयमेतन्मया प्राजापते इतीरितं ॥ ३२ ॥ अथोन्नतमुखी कुर्यात्कृत्वा वनताननां ॥ प्राञ्जुरव्याजुपविष्टा
 यास्तिष्ठन्प्रत्यञ्जुरवस्त्वयं ॥ ३३ ॥ उन्नानेनाथवानी च नो नानस्य करस्य तु ॥ अंगुष्ठादितु गृह्णीयाद्गृह्णामीत्येतया
 ततः ॥ ३४ ॥ उपस्तृणातिमार्ग्याजंजलो प्रोक्षिते वरः ॥ वधून्नाता भवन्नातस्त्वनोलाजा द्विवारयेत् ॥ ३५ ॥ पंचाव-
 ती वरस्याच्चेदजलोत्तास्त्रिवारयेत् ॥ भ्रातृच्छानः पितृव्यस्य मातुलस्य च यः सुतः ॥ ३६ ॥ मातृधनुः सुतस्तद्वत्सुतस्त-
 द्दत्तितु धनुः ॥ वरः श्रुपंगताज्ञानवत्तं श्रवाभिधारयेत् ॥ ३७ ॥ पठेचायमणमंत्रमथ पत्नी स्थिता सती ॥ कुर्वत्यंज

आश्व-का. ल्यविष्टेदमंजल्यग्रेर्जहोतितान् ॥१४॥ हविर्भुगंसः कुंभो नुदपदंजं दक्षिणं ॥ धूपं परिणयन्मंत्रममोहमिति वेजयेत् ॥१५॥ इ
 ममश्मानमारोहेत्येतेन मांश्चरवांध्रं ॥ उताभ्यामापवाणिभ्यामारोप्यदपदं पुनः ॥१६॥ उपस्तृत्वा दितं दत्त्वा तदपदं रोपणं
 तर्कं ॥ वरुणास्त्यतिहोमेजं ल्युपस्तृत्वादिपूर्ववत् ॥१७॥ अश्मारोहणाय तं हवनं पूषणं न्विति ॥ प्राजापतिचतुर्थ्यंतं स्वा
 हापुक्तं वरुः स्मरेत् ॥१८॥ सूपकोपोमशिष्टास्तानभ्यात्मजुहुयाद्धूः ॥ जयेत्तस्वाह हवनं चतुर्थं वरकत्तं ॥१९॥
 यदि बद्धो शिरेव बद्धादेशधर्मादिना ततः ॥ प्रत्वा मुंचामि मंत्रेण दक्षिणां नुविमुंचति ॥२०॥ प्रेतो मुंचामि मंत्रेण तूत
 रामपि मुंचति ॥ शिरेवरस्य बद्धं चेत्तस्मात्तस्मात्तस्मात् ॥ २१॥ अथ्युक्तामयतीशान्यां बधं सप्तपदानि च ॥ साचाप्युक्तं मयेत्
 र्बंदक्षिणं पादमात्मनः ॥२२॥ इष इत्यादिभिर्मंत्रैरनुषत्तेर्भवादिना ॥ सप्तमे क्रामिते तत्तुः शिरसी संनिधाय च ॥२३॥
 अंशः कुंभो मसावेन शिरसीं प्रवासिचति ॥ आज्येन स्विष्टकृदो मं कृत्वा शेषं समापयेत् ॥२४॥ होमादारभ्य युष्टे
 त्वावाचं दृष्ट्वा ध्रुवादि कान् ॥ जीवपत्नीति सावाचं विस्मृतं ततः परं ॥२५॥ दंपत्योरत आरभ्य गृहवेशो यो
 मतः ॥ ऊर्ध्वं त्रिरात्रमथ वा द्वादशाहं भवेद्दतं ॥२६॥ अर्द्धं वा क्षारलवणं वज्रं तं भोजनं भवेत् ॥ अधश्च शय
 नं न दत्तं ॥ अस्मिन् च येन वेत्तं वेत्तं ॥२७॥ इति विवाहहोमः ॥ ॥ विवाहानंतरं गच्छेत्समायं स्वस्य मंदिरं ॥

श्रीः
 १२

यदि ग्रामांतरे तस्यानन्वयानेन गम्यते ॥१॥ पूषा त्वेयं यनायानं वधूमारोपयेद्दरः ॥ दंपत्योरग्रतो जस्त्रं विधाहमिति
 नयेति च ॥२॥ गृहाग्निर्गच्छतो रेषस्व ग्रामेऽपि भवेद्विधिः ॥ प्राजपतिजीवपत्नी यो जीवपत्नी चितकृद् ॥३॥ वसेदन्त
 रारात्रीं स्वग्रामे नैतदिष्यते ॥ यद्यंतरादिनद्यादिना घमारोह्य चातिचेत् ॥४॥ अश्मन्वतीत्युच्चार्य न नाघमारो
 हयेद्धूः ॥ अर्धं चैषो न्तरे यो नो जलादुत्तारयेदथ ॥५॥ नीयमाना वधूः ध्रुवविद्योगाद्यविरोदिति ॥ जपेज्जीविं
 रुदं त्येता मे कग्रामेऽप्ययं विधिः ॥६॥ जपेछो मन्देशादो माविदन्परिपथिनः ॥ सुमंगलीं र्भवेक्षेत वासे
 वासे समीक्षकान् ॥७॥ इह प्रियं मन्वा मायां स्वस्य गृहं प्रवेशयेत् ॥ उपलपादिकं कृत्वा विवाहान्निसमि
 ध्यन्व ॥८॥ प्राग्गीवमूर्ध्वलोमान्तेः प्रत्युहान्दुहाजिनं ॥ आज्यासादनपयं तं मुपलैपादिपूर्ववत् ॥९॥
 चर्मण्यथोपविष्टायामं समन्वारब्ध एव सन् ॥ कृत्वा ज्यसागपयं तं मिध्माधानोदिपूर्ववत् ॥१०॥ अग्नि
 श्वनस्तपिश्चानः प्रजामित्यादिमिस्त्वय ॥ पठन्नाज्याहुतीं कृत्वा स्वाहाकावमंगततः ॥११॥ समं
 त्वनया माश्रयदाधितस्ये प्रयच्छति ॥ सापि प्राप्ताति तत्तु धीमथस्विष्टकृतादिक ॥१२॥ अथ

वानकितदयेतयच्चान्यशेषतः॥वध्वाविवाहवेळायांयासोपरिहितोवरः॥ १३ ॥सत्येनोत्तमितासूक्तंवेतियः
पठनोर्थतः॥तस्मैविप्रायतंदद्याद्रतोतेधृतमंबरः॥ १४ ॥ब्राह्मणान्भोजयित्वेतानोस्वस्तीत्यथवाचयत्॥ओंस्व स्तु
तिप्रतिब्रूयुर्ब्राह्मणास्तनपूजिताः॥ १५ ॥स्वस्मादिवाचयित्वादेस्त्रियं नासुप्रगच्छति॥मुद्रितेशोभनेतस्याब्रीडातस्या
द्यथानथा॥ १६ ॥ १६९ ॥ इतिगृहप्रवेशहोमः॥ अथयस्मिन्विवाहानिरुत्तंनोह्नितस्यतु॥यत्सायंततआरभ्यगृहं
परिवरेत्स्वयं॥ १॥आत्मनोसंभवेत्पत्नीपुत्रादय इतिस्थिति॥अन्येतुमन्यतेपत्नीकुमार्योस्तदहोमकं॥ २॥तंत्रनास्य
अभगवद्विनिकारवचोयथा॥ज्वालयेदपराह्नेग्निमस्तंयातेदिवाकरे॥ ३॥पर्युद्याग्निंपरिस्तीर्यपर्युह्यचततःपरं॥पयः
प्रभृतिषुत्वेकंसंकुर्यादिग्निहोत्रकृत्॥ ४॥अलंकरोतिपुष्पाद्यैरनलायतनंततः॥इवंहविःस्रुवेणेवपाणिनाकठि
नंहविः॥ ५ ॥जुहुयादग्नयेस्वाहासुसमिधेहुताशने॥ध्यात्वाशब्दंचतुर्थ्यंतं प्रजापतय इत्यथ॥ ६ ॥स्वाहाकारे
णजुहुयाततःपरिसमूहनं॥पर्यु क्षणंचकुर्वीतप्रातरप्येवमिष्यते॥ ७ ॥बुध्यायांज्वलयेदेनंसायंहोमःकृतःपुरा॥
पयसान्येनवाप्रातस्तेनैवेत्याहवतिहृत॥ ८ ॥पूर्वमंत्रस्तस्ययिस्वाहेत्यन्यत्समंभवेत्॥ इतिनिसोपासनं॥ १ ॥
गृहस्तोवैश्वदेवाख्यंकर्मप्रारंभतेदिवा॥तंत्रनास्यत्रमंगद्विनिकारवचोयथा॥ १॥औपासनाग्निमन्यंवासमि श्री ४

ध्याथहविराजं॥पर्युक्षपरिविद्याग्निमळंकृत्यचपूर्ववत्॥ २ ॥हविषंपकमादद्यादधिश्चित्यानलेचतत्॥प्रोक्ष्योदास्यध
ताभ्यक्तंरुदिसव्यंनिधायच॥ ३ ॥हुत्वाहस्तेनसूर्यायेत्यादिभिर्दशभिस्ततः॥प्रजापतिपदस्योक्तिर्वैश्वदेवेनतुस्मृतिः॥ ४ ॥
पर्युह्नाक्षणकुप्याद्वयजोसमीतिः॥एतेर्मुविबलीन्दत्वाप्राक्संस्थाश्चनिरतरान्॥ ५ ॥मुक्तातरालप्राक्संस्थान
धृइत्यदिभिर्हरेत्॥इहापिभवतिस्वाहाकारोनापितृयज्ञके॥ ६ ॥अधोहृत्वाबलेःप्रत्यग्निंदायेतिबलिहरेत्॥उद
गेंद्राहृलेदिदं पुरुषेभ्योबलिहरेत्॥ ७ ॥समायेत्यंतरालस्यहरेद्दक्षिणातोबलिं॥यान्याहुक्त्वाथेयमापुरु
षेभ्योबलिहरेत्॥ ८ ॥प्राच्यांअस्मबलेहृत्वावरुणायेतिमंत्रतः॥अस्माहुदनुवरुणपुरुषेभ्योबलिहरेत्॥
॥ ९ ॥सोमायेत्यंतरालस्यहरेदुत्तरतोबलिं॥सोम्याबलेरुक्सेमपुरुषेभ्योबलिहरेत्॥ १० ॥जयंतस्वाहवास्त्वं
तेबलीन्हृत्वा निरतरान्॥उत्कातरालमिद्रादिदिग्देवानांबलिहरेत्॥ ११ ॥ऐंद्रादिवलितःप्राच्यांप्राच्या
स्यात्पुरुषोबलिः॥अंतरालेष्वग्नीन्हृत्वाशिष्टेर्मंत्रैवतःपरं॥ १२ ॥रक्षीभ्य इतिसर्वासांबलिमुत्तरतोहरेत्॥
हृतयसोयमुदितं प्राचीनावीत्यतःपरं॥ १३ ॥स्वधापितृभ्य इत्युक्तादक्षिणस्यानुनिर्वपेत्॥पितृयसोयमु

आश्व० का दितो नक्तं चैत्रं पंचमवेत् ॥ १४ ॥ सूर्यायेति पदस्थान ईरयेदन्तये पदं ॥ दिवाचारिभ्य इत्यस्य नक्तं चारिभ्य इत्यंते ॥ १५ ॥ कुर्वीत
 १४ स्नातकं श्वेदं पृथक् कृपाकी भवेद्यदि ॥ इति वैश्वदेवः ॥ ॥ ग्रामान्त्राच्यामुदीच्यां वायावादि कृत्वा दनिदिता ॥ अपोवगाद्य
 तुरन्नाया उपवीत्येव सन्नद्धिजः ॥ १ ॥ धौतमुक्तांबरः कुर्यात्कर्मगात्रमनंततः ॥ दर्शनीयं बद्धं नमुचो देशे प्रागग्रानास्तृणात्यथा ॥
 २ ॥ दर्शेषु पविशेत्कर्मण्यत्र प्राङ्मुख एव सन् ॥ कृत्वोपस्थं करे सव्य उत्ताने प्राकृदि गंगुलो ॥ ३ ॥ पवित्रे स्थापयेदुक्तेना
 गग्रे दक्षिणेन तु ॥ नीचं प्रागंगुलितेन संदद्यादक्षिणं करं ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वंतिर्यग्धस्ताद्वानेक्षेत यदि वा क्षिणी ॥ संमील्य येन
 चात्मा तु समाहितमना भवेत् ॥ ५ ॥ सूक्ताद्यन्यतमं पूर्वमभिसंधाय शक्तितः ॥ ओं पूर्वा व्याहृती स्तिस्त्रसमस्तास्तु सल
 ह्ये ॥ ६ ॥ पृष्ठं स्वर्ध्वं च शः सर्वासा वित्री त्रिविदे दथ ॥ पूर्वोत्तिसंहितं यावत्तदधीत्य समाहितः ॥ ७ ॥ नमो ब्रह्मण इत्येतां त्रि
 रुक्ता प्रणवं वदेत् ॥ प्रणवाद्येतदंतस्थान्मध्यमेन स्वरेण तु ॥ ८ ॥ अधीते मनसा ग्रामे ब्रह्म यज्ञं करोति चेत् ॥ अपांसमी
 पमागत्य तर्पयेदथ देवताः ॥ ९ ॥ एवमंतानि तृप्यं त्रित्येते रक्तप्रतिमंत्रकं ॥ सिंचेत्प्रजापतिस्तृप्यं त्रित्यपो देवती र्थतः ॥
 ॥ १० ॥ धातुस्तृप्तिर्यथा लिङ्गं मंत्रांतेषु प्रपूज्यते ॥ मंत्रैः शतार्चनस्तृप्यं त्रित्यादिभि रतः परं ॥ ११ ॥ प्रतिमंत्रं निवी श्री ४
 १४

तीनुतपयेदपि तीर्थतः ॥ प्राचीना वीत्यथेदानीं पितृतीर्थेन तर्पयेत् ॥ १२ ॥ सुमंखित्यादिभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रं च पूर्ववत् ॥ हि
 तीयांतेषु मंत्रेषु तर्पयामि पदं भवेत् ॥ १३ ॥ तर्पयित्वा स्वपित्रादीन् गृहमायात्यतः परं ॥ अयं तु ब्रह्म यज्ञस्याभिषादा
 नादिदक्षिणा ॥ १४ ॥ कुर्यात्तिष्ठन् वराणां नो वा ब्रह्म यज्ञसमं भवेत् ॥ देशे शुचिः स्वयं वा स्यान्नदानध्याय इष्यते ॥ १५ ॥
 प्रागूर्ध्वं वा भवेदेतद्वैश्वदेवस्य कर्मणः ॥ इति ब्रह्म यज्ञः ॥ ऊर्ध्वमेव न्ययत्तु स चेष्टो तिथिपूजनं ॥ १६ ॥ इति
 मनुष्ययज्ञः ॥ एतान्येव महायज्ञान् कुर्यादिह रहुः शुचिः ॥ ४० १ ॥ इति पंचमहायज्ञः ॥ अन्ये आह रहुः कृत्ये
 संध्योपासनमुच्यते ॥ ग्रामाहृतिरपोतीरमुपवीत्येव सन्नद्धिजः ॥ १ ॥ आचम्य मूर्जनाद्यन्यत्संयुक्तं च
 करोत्यथ ॥ अर्धास्तिमितज्जादित्ये पश्चिमस्याय उत्तरः ॥ २ ॥ भागस्तन्मुखं आसीतः सावित्रीं विारय
 तो जपेत् ॥ आतारकोदयादि प्रप्रातः कर्म दमिष्यते ॥ ३ ॥ अर्धास्तिमितनक्षत्रं मंतरिष्यदा ततः ॥ आ
 रभ्य प्राङ्मुखो तिष्ठन् जपेदास्त्यदर्शनात् ॥ ४ ॥ इति संध्योपासनं ॥ ॥ अध्यायानामुपाकर्म श्रावण्याश्रवणे
 ननु ॥ तन्मासे हस्तसंयुक्तापंचम्यां वा तदिष्यते ॥ १ ॥ अहस्योपधयस्तस्मिन्मासे तु न भवंति चेत् ॥ त

आश्व-का. १५ दामाद्रपदेमासिप्रवणेन करोति तत् ॥ २ ॥ आज्यसंस्कारपर्यंतमुपलेपादिपूर्ववत् ॥ आज्येन दधिसक्तानां पर्यग्निक
 रणं भवेत् ॥ ३ ॥ उत्प्लुतमात्रमाज्यस्यानेषां त्रिः प्रोक्षणं भवेत् ॥ इध्मासिधारणां तस्यादाज्यादुद्वासनादिकं ॥
 ॥ ४ ॥ अन्वारब्धो धुनो शिष्यैः स्वयमेव न संति वेत् ॥ प्रकुर्वताज्यमागां तमिध्माध्यानादिपूर्ववत् ॥ ५ ॥
 इहाज्यभागो नित्योस्तस्यैवोत्सर्जने पितो ॥ हुत्वाज्येन वृषिर्मन्त्रैः सावित्र्याद्यैरतः परं ॥ ६ ॥ जुहोवदानधमे
 ण तत्सक्तं न दधिसंयुतान् ॥ हुत्वाग्निमीळ इत्याद्यैर्मन्त्रैर्विशतिभिः क्रमात् ॥ ७ ॥ शाकलानां समानीव
 इत्येवात्याहुतिर्भवेत् ॥ पाकलानां तु तच्छयोरित्येवात्याहुतिर्भवेत् ॥ ८ ॥ अथाविष्टकृतं हुत्वा दधि
 सक्तुमिरेव तु ॥ दधिसक्तं त्वय शिष्याः प्राश्याचम्यततः परं ॥ ९ ॥ परिस्तरणदधेस्तिरतर्धयति तेजस्वी
 न् ॥ अन्येन संचयित्वा पत्ताभिः कुर्वति मार्जनं ॥ १० ॥ पश्चाद्ग्नस्तुदधेः पुत्राग्रेषूपविश्य च ॥ आसि
 व्यापः शरादादौ दधेः स्निग्धानि ध्याय ॥ ११ ॥ प्रागग्रदर्शनं गमं स्निग्धुं ब्रह्माजलीनधं ॥ संव्याहृतिं श्री-
 जपे सुचैः सावित्रीं ब्रह्मयज्ञवत् ॥ १२ ॥ त्रिरभ्यस्य पुरो कारं व्याहृतीं चावकर्मणि ॥ अग्निमीळ इदं सूक्तमनुवा १५

- ० कमथापि वा ॥ १३ ॥ प्रारभेत्स्वत्वं वापि अध्याप्याचयेद्गुरुः ॥ प्रायश्चित्तादिसकलं होमशेषं समापयेत् ॥ १४ ॥ अनध्या
 यान् स्मृतौ सिद्धान् परिहृत्य त्वधीयते ॥ यस्त्वपूर्वमधीते सो प्रारभेत धुमे हति ॥ १५ ॥ समाहृतो यधीयानो मधुमांसा
 दिवर्जयेत् ॥ ऋतुस्नातोपगमनं समाहृतस्य मन्वेत् ॥ १६ ॥ अतः प्रारभ्य षण्मासान्वयेन त्वधीयते ॥ इत्युक्तं कर्म ॥ अ
 ध्यायोत्सर्जनं माघ्यां पौर्णमास्यां विधीयते ॥ ग्रामाद्वहिविक्ते स्यादुपलेपादि पूर्ववत् ॥ १७ ॥ गृहपकं समिधे ग्नौ निधायाज्यम
 धिप्रयेत् ॥ संस्कार्ये सक्तुवच्चान्नं शांतिं कर्मणि चाग्रतः ॥ १८ ॥ नवाज्याहुतिपर्यंतमुपकारणवद्भवेत् ॥ जुहोति गृहसिद्धि
 नमुपकारणवत्ततः ॥ १९ ॥ अन्नेन विष्टकृद्ध्योमो नस्तप्राशनमार्जने ॥ वेदाद्यारंभणं कृत्वा शिष्टकर्म समापयेत् ॥ २० ॥
 अथ तीरमपांगत्वा स्नात्वा चम्यथा विधिः ॥ ऋषीन् दध्मं मथान् कृत्वा पूजयेत्तर्पयेत्ततः ॥ २१ ॥ सावित्र्याद्यानवास्याद्यां दे
 वतास्तर्पयंत्यथ ॥ सावित्रीं तर्पयात्तन्मन्त्रितर्पयामीति तर्पयेत् ॥ २२ ॥ जयंतस्त्वग्निमीळादिमन्त्रैस्तर्पणमब्रवीत् ॥ ब्रह्मयज्ञो
 गमुक्तं यत्तर्पणं स्यादिकापितत् ॥ २३ ॥ अत आरभ्य षण्मासान्वडंगानि त्वधीयते ॥ शुक्ले वेदास्त्वधीयीरन्कल्ले गानीति के
 चन ॥ २४ ॥ कर्मद्वयमिदं केचित् श्रौतिकाग्नौ प्रयुजते ॥ २५ ॥ ५ ३० ॥ इत्युत्सर्जनं ॥ इध्माध्यायनगृहकारिकासु प्रथमो
 ध्यायः ॥ अवेधश्रवणाकर्मसर्पचत्वार्यकर्मच ॥ कुर्वताज्यमागां तमिध्माध्यानादिपूर्ववत् ॥ २६ ॥ पूरयेदह्निकलशं नवपा

वकसक्तुभिः॥ निधायतनवेशिकेदं वैश्वेकं कृतीमपि॥ २ ॥ प्राच्यादिशिशुचंदेशंबल्यर्थं मृगद्वयं॥ यवधानाविभज्येकं ना
गमभ्यज्यसर्पिषा॥ ३ ॥ आदित्यस्तमिते कुर्यादन्वाधानादिपूर्ववत्॥ हविर्द्वयस्य तूष्णींस्तोनिर्वापप्रोक्षणे इह॥ ४ ॥ पुरोव
व दवधातादिस्थादिभ्यस्तुलान्॥ तत्रैकेन पुरोडाशमन्येन अप्रवेक्ष्यते॥ ५ ॥ एकस्मिंस्तु पुरोडाशं कपालेऽपवेदिह॥ आ
ज्येन सह धानानां पर्यग्निकरणं भवेत्॥ ६ ॥ आज्यस्य केवलोत्पतौ त्रिः प्रोक्षणं भवेत्॥ चरुमासादयेत्पूर्वपुरोडाशमतः परं॥ ७ ॥ धाना
बहिष्याज्यंतरे कृत्वा पुरोडाशं तिमज्जयेत्॥ प्रकाशदृष्टमथवा पुरोडाशं तिमज्जयेत्॥ ८ ॥ अथ कृत्वाज्यभागं तं चर्वाकृतिच
तुष्टयं॥ कृत्वा च तुष्टयेनाग्नेन येति प्रत्युच्यते ततः॥ ९ ॥ उपस्तीर्या यस्येन दक्षिणे प्रोक्षिते करे॥ सव्येनैककपालं तमोष्य कृत्वा
मखंडितं॥ १० ॥ उपरिष्टांतु सव्येन कुर्याद्विराजिधारणं॥ अच्युतायेति मंत्रेण दक्षिणेन कृत्वा होतयत्॥ ११ ॥ यास्मिन्नाज्ये निमग्ना
यं कृत्वा वेणो वज्रं होति तत्॥ उपर्येककपालस्य मानेऽग्रगदिति च॥ १२ ॥ अथोपस्तरणाद्यन्यः करोति गृहिषां जलो॥ स
तेन जुहुयादन्वाधानाः शंनो भवंति॥ १३ ॥ यास्तु धानाऽनप्यन्ताः पुत्रादिभ्यो ददाति ताः॥ अथ स्विष्टकृतं कृत्वा च
रुधानेकदेशतः॥ १४ ॥ परिषेचनपयंतं होमं शेषं समापयेत्॥ इत्युक्तं श्रवणाकर्म संपूर्णं त्वारव्यमुच्यते॥ १५ ॥
इति श्रवणाकर्म॥ अथ प्रधूरयेद्वैश्वसक्तुभिः कलशं स्थितेः॥ गृहात्प्रागुपनिष्क्रम्य सुचंदेशं कृत्वा त्विते॥ १६ ॥ अप

आसिच्यतानोप्यसर्पदेवेति मंत्रतः॥ नांतरा बलिमात्मानं प्रवेयादिह कश्चन॥ १७ ॥ अथ वायस्य निषेधो यस्य सुक्तजापरिदात
तः॥ ये सर्पा इति मंत्रेण नमस्कुर्यात्कृतान्जलिः॥ १८ ॥ बलिं प्रदक्षिणे कृत्वा पश्चादस्योपविश्य च॥ सूर्यो सीत्यादिकं मंत्रं द
दाम्यत स रुद्रेत॥ १९ ॥ अथामुंते परिदाम्यत मुक्ता निवेदयेत्॥ ज्येष्ठानुक्रमतः पुत्रान् प्रदत्तं हितस्तथा॥ २० ॥
ततः पत्नीं ध्रुवामुंते इत्याद्यावर्तते तत्र॥ वाचं पुत्रादिनामान्नाद्वितीयांतममुं पदे॥ २१ ॥ ध्रुवमामिति चात्मानं ततः परिददा
तिसः॥ अन्यः कुर्वीत चेदाह गृहीणानाममापदे॥ २२ ॥ सायं प्रातश्च मंत्रेण तेनाप्रत्यवरोहणात्॥ बलिमेव हरेन्नेह न
मस्कोदिरिष्यते॥ २३ ॥ सायं प्रातश्च यावंतः कालाः स्युस्तद्दिनादधः॥ तावतो वा बलींस्तस्मिन्नेवाहनिहरेदथ॥ २४ ॥
इति सर्पबलिः॥ कुर्वीताश्च युजीकर्मतदिदानीमयोच्यते॥ स्यादाश्च युजमासस्य षोडशमास्यांतु कर्म तत्॥ २५ ॥ निवे
शनमलं कुर्यात्कुप्यानां लेपनं भवेत्॥ उपरिष्ठादनं चेषां समाभूतिं करोत्यथ॥ २६ ॥ सर्वे गृह्याविशेषेण स्नाति शु
क्लांबरस्ततः॥ औषासनो कृते प्रातरन्वाधानादि पूर्ववत्॥ २७ ॥ उत्कोपशुपतीत्येतच्चतुर्थं ततः परं॥ तज्जुष्टं निर्वपामी
ति निर्वापप्रोक्षणं तथा॥ २८ ॥ प्रोक्षामीति विशेषस्तु प्रोक्षणेन्यत्समं भवेत्॥ चरुमप्यपयंतं मवधातादि पूर्ववत्॥ २९ ॥
कुर्यात्पृषातकं नाम हविरन्यत्तु उच्यते॥ पयसाज्ये निषिक्ते तु तत्पयस्यात्पृषातक॥ ३० ॥ अस्यापि च महाज्येन पर्यग्नि

आश्व. का.

९५

वकसक्तुभिः॥ निधाय तं नवेशि क्वेदं वै कंकती मपि॥ २ ॥ प्राच्यां दिशि शुचं देशं बल्यं भृगुद्वयं॥ यवधाना विभज्ये कं ना
गमय्यज्य सर्पिषा॥ ३ ॥ आदित्ये स्तमिते कुर्यादन्वाधानादि पूर्ववत्॥ हविर्दयस्य तूष्णीं स्तोत्रं निर्वोपप्रोक्षणे इह॥ ४ ॥ पुरोव
व दवधातादि स्याद्विभज्यं तं तुलान्॥ तत्रैकेन पुरोडाशमन्येन श्रपयेच्चरे॥ ५ ॥ एकस्मिंस्तु पुरोडाशं कपाले श्रपयेदिह॥ आ
ज्येन सह धानानां पर्यग्निकरणं भवेत्॥ ६ ॥ आज्यस्य केवलोत्पतौ त्रिः प्रोक्षणं भवेत्॥ चरुमासादयेत्पूर्वं पुरोडाशमतः परं॥ ७ ॥
बहिष्याज्यंतरे कृत्वा पुरोडाशं तिमज्जयेत्॥ प्रकाशश्च मथवा पुरोडाशं तिमज्जयेत्॥ ८ ॥ अथ कृत्वा ज्यभागां तं चर्वाकुति च
तुष्टयं॥ कृत्वा च तुष्टयेनाग्नेन येति प्रत्युचंततः॥ ९ ॥ उपस्तीर्या यस्येन दक्षिणे प्रोक्षिते करे॥ सव्येनैक कपालं तमोप्यकृत्वा
नखंडितं॥ १० ॥ उपरिष्टां तु सव्येन कूर्माद्विरमिधारणं॥ अच्युतायेति मंत्रेण दक्षिणेन जहोत्यथ॥ ११ ॥ यास्मिन्नाज्ये निमग्ना
यं कृत्वा वेणो वज्रं होति तत्॥ उपर्येक कपालं स्यमानोऽग्नौ नक्षति॥ १२ ॥ अथोपस्तरणाद्यन्यः करोति गृहिणो जलो॥ स
तेन जुहुयादन्वाधानाः शंनो भवेद्विति॥ १३ ॥ यास्तु धानाः जनयन्ताः पुत्रादिभ्यो ददाति ताः॥ अथ स्विष्टकृतं कृत्वा च
रुधानं कदरातः॥ १४ ॥ परिषेचन पर्यंतं होमं शेषं समापयेत्॥ इत्युक्तं श्रवणा कर्म संपूर्णं त्वारम्य मुच्यते॥ १५ ॥
इति श्रवणा कर्म॥ अथ प्रह्वरयेद्वै सक्तुभिः कलशं स्थितेः॥ गृहात्प्रागुपनिष्क्रम्य शुचं देशं कृत्वा कल्पिते॥ १६ ॥ अप

ति

धानाः

श्रीः

१६

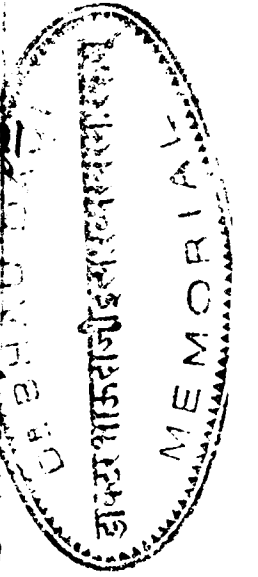
आसिच्यतानोप्यसर्पदेवेति मंत्रतः॥ नांतरा बलिमात्मानं भूवेयादिह कश्चन॥ १७ ॥ अथ वायस्य निषेधो यस्तुक्तजापरिदान
तः॥ ये संपादयितुं मंत्रेण नमस्कुर्यात्कृतं जलिः॥ १८ ॥ बलिं प्रदक्षिणे कृत्वा पश्चादस्योपविश्य च॥ संपादयित्वा दिक्मंत्रं द
दाम्येत स रुद्धं॥ १९ ॥ भ्रुवामुंते परिददाम्येत मुक्ता निवेदयेत्॥ ज्येष्ठानुक्रमतः पुत्रान् प्रदेत्तत्तत्तथा॥ २० ॥
ततः पत्नीं ध्रुवामुंते इत्याद्यावर्तते तत्र॥ वाचं पुत्रादिनामात्राद्वितीयांतं मुमुंषदे॥ २१ ॥ भ्रुवामिति चात्मानं ततः परिददा
ति सः॥ अन्यः कुर्वीत चेदाह गृहीणानाममापदे॥ २२ ॥ सायं प्रातश्च मंत्रेण तना प्रत्यवरोहणात्॥ बलिमेव हरेन्नेह न
मस्कां दिरिष्यते॥ २३ ॥ सायं प्रातश्च यावंतः कालाः स्युस्तद्दिनादधः॥ तावतो वा बलींस्तस्मिन्नेवाह निहरेदधः॥ २४ ॥
इति सर्पबलिः॥ कुर्वीताश्च युजी कर्म तदिदानीं मयोच्यते॥ स्यादाश्वयुजमासस्य पौर्णमास्यां तु कर्म तत्॥ २५ ॥ निवे
शनं मलं कुर्यात्कुप्यानां लेपनं भवेत्॥ उपरिष्ठादनं च पांसमाभू मिकरोत्यथ॥ २६ ॥ सर्वगृहा विशेषेण स्नाति शु
क्रांबरस्ततः॥ औपासनो कृते प्रातरन्वाधानादि पूर्ववत्॥ २७ ॥ उक्तां पशुपतीत्येतच्चतुर्थं तंततः परं॥ तानुष्टं निर्वपामी
ति निर्वोपप्रोक्षणं तथा॥ २८ ॥ प्रोक्षामीति विशेषस्तु प्रोक्षणेन्यत्समं भवेत्॥ चरुश्रपणं पर्यंतं मवधातादि पूर्ववत्॥ २९ ॥
कुर्यात्पृषातकं नाम हविरन्यत्तु उच्यते॥ पयसा ज्योतिषिक्ते तु तत्पयस्यात्पृषातकं॥ ३० ॥ अस्यापि च सदा ज्येन पर्यग्नि

आम्ब. का. करणं भवेत् ॥ आज्यस्य केवलोत्पूतो न स्य निःशेषः भवेत् ॥ ३१ ॥ इध्ममभिधारणां तस्या राज्याद्युद्भासनादिकं ॥
 १७ कृत्वा ज्यभागपर्यंतमन्वारब्धः सुतादिभिः ॥ ३२ ॥ पृष्ठपतये शिवाय शंकराय तिनामतः ॥ घृतकायस्यो हति
 मंत्रे पञ्चदश्या चरुं ॥ ३३ ॥ अथोपस्तरणाद्यन्यः करः ॥ तिग्गहिणोजलो ॥ इव त्वतः स्तुवेणो वृषा त कम वधति ॥
 ॥ ३४ ॥ जुहोत्यंजलिनाप्येतदूनं मे पूर्यतामिति ॥ हविर्दयां शतः स्विष्टकृतं कृत्वा समापयेत् ॥ ३५ ॥ इत्याम्ब
 युजीकर्म ॥ शरद्याग्रयणं नाम पर्वणि स्थान्तु च्यते ॥ पूर्णपात्रनिधानांतमन्वाधानादि पूर्ववत् ॥ ३६ ॥ निर्वापप्रोक्षणे तूष्णीं भवे
 तामत्र कर्मणि ॥ कृत्वा ज्यभागपर्यंतमवधातादि पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ तिस्रश्चर्वाहुतीर्जुत्वा सजूरित्यादिभिस्त्रिभिः ॥ ततः स्वि
 ष्टकृतं कृत्वा कुर्वेति प्राशनं त्विति ॥ ३८ ॥ चरुशेषस्यैकदेशं संघे पाणो निधाय च ॥ प्रजापत्यादिमंत्रेण दक्षिणेनाभिमु
 र्यते ॥ ३९ ॥ भद्रां न इति तु प्राश्यावस्याथोनाभिमात्स्रः ॥ आलमेतोपविष्टस्तु तत्रैव नोसिमंत्रतः ॥ ४० ॥ मध्य
 मंतु हविः शेषं पत्नी प्राशयत्यमंत्रकं ॥ परिषेचनपर्यंतं होमशेषं समापयेत् ॥ ४१ ॥ एतदाग्रयणं कुर्याच्चेत्तायां त्वाहि श्रीः
 तानेत् ॥ इत्याग्रयणं ॥ ॥ एवमाग्रयणं प्रोक्तं ब्रह्मेत्यवरोहणं ॥ ४२ ॥ मामेशीषस्य मासस्य षोडशमास्यांत १७

दिष्यते ॥ पूर्वधुर्विभवेतद् दलं कृत्य निवेशनं ॥ ४३ ॥ भानावस्तमिते कुर्यादन्वाधानादि पूर्ववत् ॥ निर्वापप्रोक्षणे तूष्णीं पयसि श्रपयेच्च
 रुं ॥ ४४ ॥ कृत्वा ज्यभागपर्यंतमन्वारब्धः सुतादिभिः ॥ अपस्वतेति मन्त्राभ्यां जुहुयात्पयसा हुती ॥ ४५ ॥ जपेदमयमित्यादि
 मीसमः णो हविर्भुजं ॥ उत्काशिवो न इत्यादिह मनेति पुदं स्मरत् ॥ ४६ ॥ स्वस्ति रस्वयमास्तीत्यपश्चादग्नेरतः परं ॥ अत्रो
 पविशति स्योना एथि वीति जपेदचं ॥ ४७ ॥ एतत्प्रभृति मन्त्रजापेयुः स्तनवोपि च ॥ शयीत तत्र सामात्यः प्राकृशिरा उदगा
 नना ॥ ४८ ॥ गृहीणो नंतरं यो योज्येष्ठस्तद्दृष्ट्वा यीत सः ॥ यथावकाशमथ वा शरीरे तद्देवते ॥ ४९ ॥ उत्थाय च मतो देवाः प्रा
 णुरवात्तिजपेत्यथ ॥ ऋबोस्याः प्रथमं पादं जपेयुर्दक्षिणां सुरवाः ॥ ५० ॥ प्रत्यङ्मुखो दित्तीयं तृतीयं सुदगाननाः ॥
 ततो नस्विष्टकृतं जहोमं शेषं समापयेत् ॥ ५१ ॥ यथाशय्यशायित्वा तैस गता उदितैरवो ॥ जपेयुः सूर्यस्तुक्तानि तद्
 त्वस्त्ययनानि च ॥ ५२ ॥ उदुत्यं न वपद्विचित्रं देशनामुदगादिति ॥ नमो मित्रस्य सुक्तं च सूर्यो न इति चापरां ॥ ५३ ॥ उ
 क्तानि सूर्यस्तुक्तानि ब्रह्मेत्ययनानि च ॥ आनो मद्रा तथा स्वस्तिनो मिमीता परावतः ॥ ५४ ॥ संस्कृतेन गृहान्नेन ब्रा
 ह्मणान्भोजयेदथ ॥ ॥ स्वस्ति श्रुत इत्युक्ता अंस्वस्तीति ब्रुवंति तिते ॥ ५५ ॥ इति प्रत्यवरोहणं ॥ एकाग्निरपि कुर्वीत
 पितृयज्ञः स उच्यते ॥ अथ दशैरहोतु प्रजाप्योपासनततः ॥ ५६ ॥ प्राग्दक्षिणाग्रैकैर्मैः परिस्तीर्य हविर्भुजं ॥ ५७

आश्विका.
१८

मसाधनमंत्रेष्टं सर्वप्राग्वक्षिणामुखं॥५७॥दर्भानास्तीर्यवायव्यामैशान्यांवाहविभुजः॥स्थात्वाद्येकेकमासाद्य
स्थालीशूर्पेप्रगृह्यच॥५८॥ब्रीहिमुखकटवक्त्रेदक्षिणस्यामवस्थितं॥आरुह्यत्रिहिभिःपूर्णस्थालीशूर्पेनिमज्ज्यच॥५९॥
शकटारोहणंचेहभवेदक्षिणभागतः॥शूर्पेस्थात्वरुटेप्रास्यलक्षाजिनउत्तरवले॥६०॥चरुस्थालीस्थितान्त्रीहीन
वहन्यादधूस्ततः॥सकृत्कलीकृतानत्रसकृत्प्रक्षाल्यतंडुलान्॥६१॥अप्रयित्वोत्सुकंतीत्वायेरूपेस्यानलीदिशं॥अ
तिप्रणीतएषोग्निरंतपरिस्तीर्यपूर्ववत्॥६२॥अर्वागस्मालिखेत्स्मेयनलेखामपहृताइति॥अभ्युक्षतामवस्तीर्यसकृद
लिनवर्हिषा॥६३॥अनुत्पूतविलीनाज्यंध्रवायांसिच्यतेधुना॥उत्पूतंनवनीतंवासाद्यदक्षितोक्त्रवां॥६४॥अभिघा
य्वरुंध्रौवणोदगुद्वाख्यपश्चिमेऽसासाद्यचाजनादीनिदक्षिणस्याहविभुजः॥६५॥प्राचीनावीत्यथेदानीमाधा
येधाहविभुजः॥अथावदानधर्मेणगृहीत्वामेक्षणेतनु॥६६॥चर्वाकृतिद्वयंकृत्वासोमायेतिद्वयेनवै॥स्वाहा
कारेहोमश्चेदुपवीतीभवेदिह॥६७॥मेक्षणेनप्रहृत्यंतमंत्रयोर्व्यस्यस्तथा॥प्रास्यान्तोमेक्षणंचायोनिर्वयोमितृती
र्थतः॥६८॥लेखायांपिंडंशेदेतुमुधंतामितितुत्रिभिः॥तत्रपिंडत्रयंदद्यात्प्राचीनेनपाणिना॥६९॥पित्रादित्रिभ्यस्त
त्तेबिलोयेचेतिमंत्रतः॥नामानिचेन्नृणानीयातत्तेत्यादिवदेक्रमात्॥७०॥स्वाहांतेनोक्तमंत्रेणपिंडोजीवायकृतं॥

श्री १८

निष्ठानत्रपितरइतिताननुमंज्यतु॥७१॥अप्रदक्षिणमावृत्यचोदकप्राणान्तियम्यच॥प्रत्यावृत्यानुमंज्यामीम
दंतेत्यादिमंत्रतः॥७२॥चरुशेषमवप्रायनिनयेत्पूर्ववज्जलं॥अभ्यंक्षाश्चेतिनामादिमंत्रामांतैलमंजनं॥७३॥दद्या
दशामयेतदइतिपिंडंघृतःपरं॥नमोवइत्युपस्थायनोन्वेतितृचेनच॥७४॥परेतनेतिमंत्रेणपिंडंस्तान्वैप्रवाहयेत्॥
ओपासनांतिकंगत्वाजपेदमेतमितृचं॥७५॥यदंतरिक्षमित्येतातत्थाएवजपेदचं॥गार्हपत्यपदस्येहलोपन्यायवि
दोजगुः॥७६॥वीरंमेदनमंत्रेणपिंडमादायमध्यमं॥तंपिंडंप्राशयेत्पत्नीमाधनेत्यादिमंत्रतः॥७७॥अप्रकृवातिप्रणीते
ग्नावितरोप्रक्षिपेदय॥सादिनान्यथपानीहनवयज्ञाप्रधानितु॥७८॥देहेवोत्सृजेतानिशिष्टंसार्धंतृणेनतु इतिपिंडपितृ
यज्ञः॥॥कुर्वीतपार्वणआद्यंदशेतिदभिधीयते॥कामयोगेनचान्यस्यातिधावित्यपरंब्रुवन्॥७९॥ब्राह्मणान्वेदसंपं
नान्दांतांछांतानलोमकान्॥अक्रोधनानरोगांश्चपारखंडकुलनिस्पृहान्॥८०॥विहितानामनुष्ठातृनिषिद्धानांचव
र्जयेत्॥एवंभूतद्विजालामसतैकेनगुणेनवा॥८१॥शुक्तानिमंत्रयीतार्हानसद्गुणविवर्जितान्॥शुचीन्निमंत्रयेदैवैर्द्वौनित्री
प्राप्तिनृकर्मणि॥८२॥दैवेष्वेयवैकैकंसपिंडीकरणंविना॥सायमोपासनंकृत्वासायंशुक्लवतोहिजान्॥८३॥उपग

आ० का
१९

म्यस्वयं शिष्यः सुतो वा प्रश्नयान्वितः॥ आश्विनो भविता तत्र भवद्दिश्यतां क्षणः॥ ८४ ॥ एवं निमं च नियतो मनो वाक्कायकर्म
भिः॥ भोक्तुर्भोजयितुश्चैव ब्रह्मर्चमतः परं॥ ८५ ॥ रुतादिकः परेद्यस्तु प्रविशेच्चान्निवेशमरु॥ ततः संकल्पविधिवत्प्रारभेत्क
समाहितः॥ ८६ ॥ रुते ध्माधानपर्यंतं पितृयज्ञमथ द्विजान्॥ तान् स्त्रातान् कृतपञ्चोचानां चानुपवेशयेत्॥ ८७ ॥ द्विचोरो भंति ते विप्रः
कर्त्ता प्रक्षालितां ध्रुयः॥ दो देवे प्राञ्जुरेवो पित्र्ये त्रीन्विप्रानुदगाननान्॥ ८८ ॥ ध्यायन्ममैते पितर इति तानुपवेशयेत्॥ अर्चयित्वा
पविष्टो तु देवे स्मृत्युक्तमार्गतः॥ ८९ ॥ ये यक्षाः कथिताः पिंडयज्ञे जीवमृतान् नृति॥ आश्वेपिवेदितव्यास्ते यक्षा इत्याहवृत्तिरुत्त॥ ९० ॥
प्राचीना वीत्यपो दद्यात्पितृकर्मप्रदक्षिणं॥ दर्भो द्विगुणभुक्तांस्तदत्वेवामासने दधत्॥ ९१ ॥ अपो दत्त्वा यदर्भेषु पात्राण्यासादयेत्क्र
मात्॥ तेजसे रमये पात्रे मृन्मये तर्हिते कुशैः॥ ९२ ॥ एकद्व्येषु चाग्नेर्यादिकं संस्थेषु च ते दधत्॥ निषिच्यापो निमं च्यर्चाशं नो देवी
रभिष्टये॥ ९३ ॥ अनुमंत्रः सकृत्कार्ये स्थितो सीत्यावपे निलान्॥ आवृत्तिः प्रतिपात्रं स्यान्मंत्रस्यो हस्तने व्यते॥ ९४ ॥ गंधपुष्पा
इत्यपोर्घ्या निवेतेषु पात्रेषु प्राक्षिपेदथ॥ स्वधा र्घ्यांस्ता उपवीतीनिवेदयेत्॥ ९५ ॥ अन्या आपः प्रदातव्या विप्रपाणिघ्नतः परं॥ अर्घ्ये सरो
धमादाय दक्षिणेन तु पाणिना॥ ९६ ॥ सव्यहस्तगृहीतेन निनयेत्पितृतीर्थतः॥ त्रिभिः पितरि दंतैर्घ्यमिति पाणिघ्ननुक्रमात्॥ ९७

श्री ४
९५

दत्त्वा दत्त्वानि नीतास्तायादिव्यर्चानुमं च्यतु॥ पितृपात्रे प्रसिं चार्घ्ये शेषं पात्रद्वये स्थितं॥ ९८ ॥ अनक्तिपुत्रकामस्तेर्भुखमेकीकृते
जैलेः॥ त्वग्विलंपितृपात्रं स्यादासमासे स्तुतकर्मणः॥ ९९ ॥ उत्तानं वा तृतीयेन पिहितं तन्न चालयेत्॥ प्राचीना वीत्यये दानी गंधमा
त्यं सधूकं॥ १०० ॥ दीपं वस्त्रं यथा शक्तिदेयं चार्पयंत संतरा॥ पितृयज्ञचरोरन्मृदुत्याभ्यज्य सर्पिषा॥ १०१ ॥ अग्नौ करिष्ये इत्येतान् मृ
द्वोक्तः क्रियतामिति॥ मेक्षणा नुप्रवृत्त्यंतं पितृयज्ञं करोत्यथ॥ १०२ ॥ अन्नेषु परिविष्टेषु कुतश्चिदं ददात्यथ॥ उद्दिश्य चान्तां विष्टेभ्यः
पितृभ्यः प्रध्यात ततः॥ १०३ ॥ भुंजानान् आवयेद्दिशं रक्षोघ्नान् पितृलिंगकान्॥ पुराणानि पवित्राणि ऋषिगीतां पितृस्तुतिं॥ १०४ ॥
अन्नं भोजनपर्याप्तं देयं किंचित्ततो धिकं॥ तृप्तेषु आवयेत्तिस्रो मधवा तां क्रुतामते॥ १०५ ॥ अक्षज्जित् च तां विप्रान्संपन्नमिति पृ
च्छति॥ तेषु संपन्नमित्येवं प्रतिब्रूय रतः परं॥ १०६ ॥ यद्यहुतं ततः किंचित्किंचित्पिंडार्थमुद्धरेत्॥ पितृयज्ञचरोरन्मृदुतं प्रक्षि
पेदथ॥ १०७ ॥ अन्नं प्रकीरणार्थं च सर्वस्मादन्नमुद्धरेत्॥ ब्राह्मणेभ्यस्ततः शिष्टं सर्वमन्नं निवेदयेत्॥ १०८ ॥ तेषु स्वीकुर्युरिष्टं चेत्तु
जानंति वा पुनः॥ पिंडदानमनाचां तेषां चां तेषां भवेत्॥ १०९ ॥ अंभो निनयनाद्यां तं पितृयज्ञं समापयेत्॥ अन्नं प्रकीरणार्थं यि
ज्जदानीय जलप्लुतं॥ ११० ॥ आवां तानां समीपे तु त्वयतः प्रकिरेद्भुवि॥ उत्तानं प्रथमं पात्रं कृत्वा यज्ञोपवीत्यथ॥ १११ ॥ दत्त्वा च

प

ष

आ० का० २० दक्षिणांशक्त्या विसृजेदोऽंस्वधोच्यतां॥७॥ स्वधेति प्रतिब्रूयुर्याचेते मान्वरामि तृन्॥१२॥ दक्षिणांदिशमाकांक्षानियतो
वाग्यतः शुचिः॥ दातारो नो भिवर्धतां वेदाः संततिरेव च॥१३॥ अथाचक्षोमाव्यगमदुद्धेयं च नोस्ति॥ ब्रह्मच
री भवेत्तस्यारजन्यां ब्राह्मणेः सह॥१४॥ इति पार्वणश्राद्धं॥ हेमंतशिशिरारव्यत्वेः कृत्वा पक्षचतुष्टये॥ अहमीधर्तव्यं
स्यामहम्यामह्यका भवेत्॥१५॥ प्रत्यहं कंच पूर्वधुः श्राद्धं कुर्वन्तु च्यते॥ कार्यं यत्कर्म सप्तम्यात्तत्कुर्यात्पितृयज्ञवत्॥
॥१६॥ ओदनं कृत्वा सरं चैव पायसं अपमेदिह॥ गृहस्थोऽप्युपादेयाः प्रपूपाजुः कुप्याद्यदि॥१७॥ पूर्वाह्नां यथा संख्यद्रव्या
णां चेति केचन॥ ओदनं तिलमिश्रं कृत्वा सरः परिकीर्त्यते॥१८॥ तिलकल्कं विनिक्षिप्य शृतो वा कृत्वा सरो भवेत्॥ कृत्वा
ध्माधानपर्यंतं पितृयज्ञविधानतः॥१९॥ वासः प्रदानपर्यंतं श्राद्धं पार्वणवद्भवेत्॥ ओदनाद्यन्तमुद्धृत्य स्पृष्टोक्तः पूर्व
द्विजैः॥२०॥ सोमायेत्येतयोः स्थाने कृत्वा हविर्गृहीतं॥ अन्नदानादित्यस्याहुक्तः संपन्नमित्यथ॥२१॥ उद्धृत्य मुक्तो
पान्नं निदधाति च रुत्रये॥ स्यात्प्राज्ञोऽग्नौ तर्गपर्यंतं श्राद्धं शेषं समापयेत्॥२२॥ इति पूर्वधुः श्राद्धं॥ पूर्वधुः कर्मकाथितमहमी
कर्मकथ्यते॥ अहम्यां पशुना कार्याः स्थालीपाकेन चाष्टकाः॥२३॥ स्थालीपाकप्रयोगस्तत्र तावन्मयोच्यते॥ पूर्ण

श्री०
२०

पात्रनिधानांतमन्वाधानादि पूर्ववत्॥२५॥ मंत्रोक्ते देवताभ्यस्तु तूष्णीमेवाथ निर्वपेत्॥ चतुरश्रं तुरो मुष्टीन् श्रोक्षणां च तथा भ
वेत्॥२६॥ सहैव अपयेदन्नं नास्ति व्युद्धरणं तथा॥ आदिह मंत्रहोमेषु सर्वत्रैव प्रतीयेतां॥२७॥ कृत्वा ज्यभागपर्यंतं जुहु
यात्सप्तभिश्चरु॥ अग्नेन येत्युचोपंचग्रीष्म इत्यादयस्तथा॥२८॥ अविज्ञातः स्वरो मंत्रो सोऽन्नं कश्चुतिर्भवेत्॥
ततः स्विष्टकृतं कृत्वा होमशेषं समापयेत्॥२९॥ अथाह्नाह्नपर्यंतं श्राद्धं पार्वणवद्भवेत्॥ उद्धृत्य भाजनाधाना
देदे कृत्वा यवाणिषु॥३०॥ सोमोऽग्नयेति तु मंत्राभ्यां प्रक्षेपेण न करेण वा॥ एकैकामाहुतिं केचिद्दिग्द्यौवप्रजुहुति॥
३१॥ प्राशितेषु कृते घन्ने घन्यदन्नं ददात्यथ॥ उदीच्याः प्रादुरत्रैव न प्राश्नीयात्करे कृतं॥ निधा यत इतः प्राश्नीयात्
म्योपविशेदिति॥ संपन्नं यचनांतस्याह्वं पिंडार्थमुद्धरेत्॥३२॥ ब्राह्मणानां समीपे तु पिंडं निर्वपणं भवेत्॥ न क
र्यमग्निं प्रत्येवादि त्याद्यत्र तु कर्मणि॥३३॥ प्राशयेन्मध्यमं पिंडं श्राद्धशेषं समापयेत्॥ अन्वहक्यं च पूर्वधुर्मा
सिमा सिचपार्यणं॥३४॥ चतुर्ध्वं घग्निहोमः स्यात्पिंडाग्निं समीपयेत्॥ अन्वहक्यं च पूर्वधुर्मासिमा सिचपार्व
णं॥३५॥ चतुर्ध्वं घग्निहोमः स्यात्पिंडाग्निं समीपयेत्॥ अन्वहक्यं च पूर्वधुर्मासिमा सिचपार्वणं॥३६॥ चतुर्ध्वं

आ०का०
२९

वग्निरहोमस्यात्पिंडाश्वाग्निसमीपतः॥ काम्यमभ्युदयेष्टम्यामेकोद्विष्टमथाष्टमं॥ चतुर्वैपुकरेहोमः पिंडदानं द्वि
जीतिके॥ पिंडानिर्वपणं केचिन्नेत्यस्मिन्नुच्यते॥ १॥ इत्यष्टकमप्राधं॥ अन्वष्टक्यं भवेत्कर्मनवम्यां पितृयज्ञव
त्॥ दक्षिणाप्रवणे वक्षिर्निधायज्वलयेच्चरुं॥ १॥ त्रिःपरिस्तीर्यतंदर्भैः समूलैरप्रदक्षिणं॥ अतिप्रणीतवद्वेश्व
भवेदेवंपरिस्तुतिः॥ २॥ अकंपयन्निदं कुर्यात्परिस्तरणमत्रतु॥ ओदनं कसरं चैव पायसं प्रपयेत्तथा॥ ३॥ कुर्वीत
दधिमथारव्यं मधुमथारव्यमेव च॥ सक्तवो दधिमिश्रास्तदधिमंथः प्रकीर्तितः॥ ४॥ मधुमंथः प्रकीर्त्येते मधु
मिश्रास्तसक्तवः॥ अपयित्वा चरुं नो दधिमंथाद्यधिशयेत्॥ ५॥ कुर्यात्त्रैवे अवस्तीर्षसहस्रं छिन्नद्वयेन ते॥ अ
भिघार्यक्रमेणेतां नुदा सयति पूर्ववत्॥ ६॥ मात्राघर्षं घृथं कुर्यात्कशिशुं सोपवर्हणं॥ कृत्वेधाधानपयंतं ब्राह्म
णानुपवेशयेत्॥ ७॥ कांश्चिद्विप्रान्यितुश्चाधेस्त्रीश्चाधेकांश्चिदेवतु॥ नोहेन्मात्रार्घ्यपात्रेषु तिलावापेषितृण्ये
दं॥ ८॥ अर्घ्यप्रदानमंत्रेषु मात्रादिपदमावपेत्॥ वासः प्रदानपयंतं प्राग्वत्कृत्वा भयत्रतु॥ ९॥ मधुमंथं हविर्वर्जमु
त्थ्यां न चतुष्टयात्॥ अनुज्ञातो द्विजेस्तद्वज्रकुयादाकुतिद्वयं॥ हविश्च तुष्टयात्केचिद्विधिरष्टाद्वितीरिह॥ संप
नवचनांतं स्यादंनदानादि पूर्ववत्॥ ११॥ उत्थ्य भुक्तशेषान्नमेकीकृत्य च पंचभिः॥ पूर्वस्यामथ लखायां पितृ

श्रीः
२९

णां निनये जलं॥ १२॥ पश्चिमायां तुलेखायां मातृणां निनये जलं॥ शुधंतामत्र पित्रादौ मात्रादिपदमावपेत्॥ १३॥ दत्त्वा पिंडान्यितृभ्य
स्तु मात्रादिभ्यो ददात्यथ॥ मातृपिंडेषु निनयेत्करावाचाममेव च॥ १४॥ ओदनाग्रद्वं प्राकुराचामं हिमनीषिणः॥ स्त्रीद्वित्वेवा
वदुत्वेवाते शब्दस्योह इष्यते॥ १५॥ निर्दिशेन्नामनी द्वित्वेनामान्यपि बहुनिचेत्॥ तामाद्विवर्णांतं स्यादेवं तच्चेद्वयोरपि॥ १६॥ नोहे
द्या इति येशब्दवृत्तिकारवचोयथा॥ जयंतः स्वामिनः शिष्या ऊहः कुर्वं तिया इति॥ १७॥ द्वित्वे युवा बहुत्वे तु युष्मानिति पदं वपेत्॥
अनूहेनैव पिंडानां संकृत्या हनुमंत्रणं॥ १८॥ अभ्यंजाथापदं द्वित्वे बहुत्वे भ्यङ् धमिस्यथ॥ द्वित्वे जाथापदं ब्रूयाद्बहुत्वे ङ् ध्वं
पदं वपेत्॥ १९॥ दद्याद्दशमनूहेन मंत्रस्यावृत्तिरिष्यते॥ अनूहेनैव वक्षिंशान्संस्तु देवोपतिष्ठते॥ २०॥ अनूहेनौभयेषां स्याद्यु
गपञ्चप्रवारणं॥ पिंडदानमनूहेन मंत्रस्यावृत्तिरिष्यते॥ २१॥ पिंडद्वयमनूहेन पत्नीवैप्राशयेदथ॥ स्यात्पात्रोत्सर्गपयंतं प्रा
धशेषं समापयेत्॥ इत्यन्वष्टक्यं॥ माघावर्षं नमस्यस्य लक्ष्म्यां विधीयते॥ अष्टकाकर्मवत्कार्यं सप्तम्यादिषु कृतं तत्॥
॥ १॥ माघावर्षं नमस्यस्य लक्ष्म्यां विधीयते॥ अष्टकाकर्मवत्कार्यं सप्तम्यादिषु कृतं तत्॥
भवेत्कल्पस्येयुग्मे द्विकुत्रचित्॥ पितृभ्य एव वक्षाद्भुजं न्वष्टक्यविधानतः॥ १॥ इति प्रतिमासं कल्पेयुग्मे हनिश्चाधं॥ पंचम्यां
पुत्रकामरयेत्यादिकाम्यंत उच्यते॥ आक्षय्यं पुक्तमष्टम्यांतं देवतद्विष्यते॥ १॥ इति काम्यं॥ विकल्पः पार्वणारव्यस्य मासिश्चा
क्षस्य चेष्यते॥ काम्यश्चाधेकतेनैव कार्ये मासिकपार्वणे॥ १॥ अष्टमी प्राधवकुर्यादाहिताग्निस्तपार्वणं॥ इति मासिमासिश्चाध

आ. का.
२२

निर्णयः॥ स्यादाभ्युदधिकं प्राथं वृद्धिर्तेषु कर्मसु॥ पुंसः सावनसीमंतचौलोपनयने द्विह॥ १॥ विवाहे चानलाधेयप्रभृति
श्रौतकर्मसु॥ इदं प्राथं प्रकुर्वीत द्विजो वृद्धिनिमित्तकं॥ २॥ अन्यैः षोडशसंस्कारावप्यादिष्वपीयते॥ वाष्पाद्युद्यापनादौ तु कु-
र्युः पूर्तिनिमित्तकं॥ ३॥ प्राप्नुवोत्रोपवीतीत्याहुपचारप्रदक्षिणं॥ तिलकार्ययवैः कुर्याद्युग्मान्विप्रान्तिमं व्यतु॥ ४॥ क्रुज्ज-
र्भानमूलांस्तदत्वेषामासने दध्या॥ प्राक्संस्थं पात्रे चासिच्य प्राग्वच्चापोनुमं व्यताः॥ ५॥ तिलोसीति पदस्थाने यवोसीति पद-
वपेत्॥ स्वधयेति पदस्थाने पुष्ट्याशब्दं वदेदिह॥ ६॥ पितृनिति पदान्पूर्वं वदेत्तांदीमुखासिति॥ स्वधानमः पदस्थाने स्वाहाशब्दं
वदेदिह॥ ७॥ संबन्धनामरूपाणि वर्जयेदत्र कर्मणि॥ अतो न्यनु यथा पाठमुत्कार्ध्यावपि यवान्॥ ८॥ नांदीमुखास्तु पितरः प्री-
यंतामिति मंत्रतः॥ पितर्यमुपतिष्ठेभ्यः सहर्द्धं निवेदयेत्॥ ९॥ इममेव वदन्मंत्रं पितामहपदान्वितं॥ तदर्थमुपतिष्ठेभ्यः
सहर्द्धं निवेदयेत्॥ १०॥ प्रपितामहसंयुक्तं मंत्रं क्लृप्तमेव तु॥ तदर्थमुपतिष्ठेभ्यस्तत्तायंसह देवतु॥ ११॥ नांदीमुखास्तु पि-
तर इदं बोध्यमिति त्वथ॥ दत्तार्धस्यैकदेशं स्यादर्धदानं प्रति द्विजं॥ १२॥ आहृतिरपि मंत्रस्य प्रतिप्राप्त्या मिथ्यते॥ प्रतिदि-
जं पृथक् कुर्यान्निवीत्यर्घ्यानुमं॥ १३॥ यवोसीत्युहमंत्रस्यादर्घ्य इत्यपरे जगुः॥ द्विर्द्विगंधादिदातव्यं पाणिहोमो भवेदिह॥
॥ १४॥ अग्नयेकव्यवाहादिमंत्रेण प्रथमाहुतिः॥ सोमायेति द्वितीया स्यात्तथान्येषां च पाणिषु॥ १५॥ अभ्यामेव तु मंत्रा

श्री ४
२२

आं देवेभ्यो नमः॥ एके कामाहुतिं केचित् विगृह्येव प्रज्जकृति॥ १६॥ स्वधानमः पदस्थाने स्वाहाकारो भवेदिह॥ अथ तत्प्रतिप्राप्ति-
नपर्यंतं पूर्ववद्भवेत्॥ १७॥ मधुवाता इति स्थाने उपास्मे गायतान् रजः॥ पंचचः प्रावयित्वा क्षान्तिं च प्रावयेद्वचं॥ १८॥ संपन्नवच-
नां तस्यादावांतेषु द्विजन्मस्तु॥ अथ मुक्ताशयान् सस्यगोमयनीपलेपयेत्॥ १९॥ तत्र प्रागग्रकादमनां स्तृणाति ततः परं॥ द-
षदाज्यं च कुर्वीत तदध्यानयति सर्पिषि॥ २०॥ दषदाज्येन संमिश्रं मुक्तशेषो ह्येतं भवेत्॥ एके कस्योक्तमंत्रेण द्वौ द्वौ पिडौ तु निर्व-
पेत्॥ २१॥ अथानुमंत्रणादित्यान्तर्तुने छतिके च न॥ अथोत्संपन्नमंत्रेण विप्राणां स्याद्विसर्जनं॥ २२॥ इत्याभ्युदधिकं॥
तु आरोह्य शकटादीनि वनस्पत इति स्पृशेत्॥ स्थिरां विस्पृशेद्वा वावक्षमीषां युगंतथा॥ २३॥ सुत्रामाणमृचानां च मारोहे दुत्तरं
नदी॥ इति रथाद्या रोहणं॥ कार्यावास्तु परीक्षा यवाहे द्विगंस्तथांतरेः॥ २४॥ हरिषां च विवादिश्च नस्तो यस्मिंश्चले सदा॥
यस्मिन्नोषध्यां वृक्षाः प्रभूतं कुरावीरितं॥ सति तत्र गृहं कुर्यात्स्याज्जेदांतरलक्ष्णं॥ २५॥ कंठकिक्षीरिणां स्युर्दपामार्गा-
दयश्च ये॥ अन्ये च वास्तुविद्यायां निषिद्धा ये च तातपि॥ २६॥ उत्पाद्य सह मूलेन बहिर्दृष्टा स वेदथ॥ आंतरं लक्ष्णं वक्ष्ये
यद्वलीय प्रचक्षते॥ २७॥ जानुमात्रं चतुःकोणं गर्तरवात्तो द्रुते स्तुतैः॥ पांसुभिः पूरयेद्भूतं पांसुराशोतते धिकै॥ प्रशस्त-
पांसुराशोतु समे गर्तं तु रतिमत्॥ २८॥ न्यूनेति कुत्सितं विद्यात्तरमात्रं न कारयेत्॥ अथास्तमित आदित्ये गर्तं

तंपूरयेज्जलैः॥९३॥ युष्टायांतंपरीक्षेतप्रशस्तःसजलोयदि॥आर्द्रोयदिभवेद्गर्तोदन्तिमदास्तुतद्भवेत्॥९४॥ स्याच्चेत्तु
 क्षौग्रहंतत्रनकुर्यात्कुस्मितंयतः॥प्रशस्तलक्षणेरेभिर्लक्षितोयस्तमेवतु॥९५॥ भूभागंमधुराखादंसिकतावद्भूलंतथा॥
 ततःस्वीकृतंत्योविप्रोबहुशःसीतयाकृषेत्॥९६॥ कुर्यात्समचतुर्कोणंदिक्षुसर्वास्वतःपरं॥प्रागायतंचतुर्कोणंस्थलं
 तत्कुरुतेयवा॥९७॥ सर्वतश्चोनतंमध्येनिःसंप्राक्प्रवणंभवत्॥सूक्तेनशान्दंद्राग्नीमंत्रांतेत्रिःपरिव्रजन्॥९८॥ प्रोक्ष
 त्याद्भिःशमीशारवयोदुंबर्याचशारवया॥प्राचीमारभ्यतद्वास्तुप्रजेन्प्रोक्षन्प्रदक्षिणं॥९९॥ अथतोदिशमारभ्यत्वा
 पोहिष्ठातृचेनच॥अंबुधारात्रिराडिनांमुचनेवप्रदक्षिणं॥१००॥ प्रोक्षणाप्रजनेस्यातांतृचांतेन्यत्समंभवत्॥प्रा
 चांदिशिगृहस्थस्यशयनीयंगृहंभवत्॥१०१॥ ततस्त्वशयनीयस्यगृहस्योत्तरदेशतः॥अपोशनेस्तुतिर्गत्यैकुर्यात्त्यंद
 निकामृजुं॥१०२॥ महानसंभवेत्तत्रयत्रस्यंदनिकारुता॥वास्तुमध्येसभांकुर्याद्यत्रास्तेस्वजनैर्वृतः॥१०३॥ यावंतःसंभ
 वंत्यत्रवंशास्तत्रद्वयोर्द्वयोः॥अंतरेषुष्टथैक्यकुड्येवान्येनवाततः॥१०४॥ अवांतरगृहाण्यत्रकारयेद्वास्तुशास्त्रवि
 त्॥स्थूणांवदेषुत्वक्कांशीपालंचावध्यापयेत्॥१०५॥ आसांयामध्यमाःस्थूणातस्यागतेचतःपरं॥प्रागग्रानुदग्यांश्च

कुशानप्यास्तृणान्यथ॥१०६॥ आसिंचेदच्युतायेतितस्मिन्नीद्यादितज्जलं॥गर्तेवधीयमानीतांमध्यस्थूणामुपस्पृशन्॥१०७॥
 इहेवतिष्ठमंत्राभ्यामनुमंत्रयतेततः॥वैशमाधीयमानेतुमध्यमायाउपयेत्॥१०८॥ कर्तनेत्यनुमंत्र्यान्येप्रतिवंशंवदं
 तिततः॥समाप्यचगृहंतस्मिन्नीजादिस्थापयेद्गृहे॥१०९॥ गृहप्रवेशनंकुर्यान्मुहुर्ते शोभनेततः॥प्रविश्यबीजवद्गृहंवतस्त्र
 स्थापयेच्छिलाः॥११०॥ इवास्तास्तनिधायात्रमणिकंस्थापयेदप्य॥पृथिव्याजधिमंत्रेणयद्द्वारंगरइत्यथ॥१११॥ ऐतुराजे
 तिमंत्रेणमणिकंपृथ्वेज्जलैः॥मणिकादप्यआदायत्रीहीनोथयवानपि॥११२॥ हिरण्यंचावधायाद्भिःप्रोक्षतित्रिः
 परिव्रजन्॥सूक्तेनशान्दंद्राग्नीइतिपूर्ववदेवतु॥११३॥ अंबुधारावच्छिन्नोहरतित्रिःपरिव्रजन्॥आपोहिष्ठेत्यनेनै
 वतृचेनान्येतुपूर्ववत्॥११४॥ अन्यस्मात्पचनात्पूर्वगृहमध्येचरुंपचेत्॥हर्षपात्रनिधानांतमुपलेशादिपूर्ववत्॥११५॥
 निर्वापप्रोक्षणेनृत्नीमंत्रोवास्तोष्मतेमति॥कुत्वाचतसृभिःकुर्वन्वाहाकारमृगततः॥११६॥ शिवंवास्तुशिवंवास्तुत्य
 थभुक्तवतोहिजान्॥वाजयेत्तेचतद्वाक्यंतथाब्रूयंस्फुजिताः॥११७॥ शांस्त्रांतरेणसंस्तुत्यविशीर्णंयोगृहंविशेत्॥
 शिवंवास्तुतमंत्रःस्याद्दीजस्थापनपूर्वकं॥इतिवास्तुपरीक्षा॥अभयंबोभयंमेस्तुमंत्रेणोपासनंगृही॥प्रयत्नंनुप
 तिष्ठेतततोयामांतरंव्रजेन्॥११८॥ अगस्त्यचुलमित्वाग्निमनेनैवोपतिष्ठते॥गृहानेत्यादिमंत्रेणगृहानीक्षेतचैततः॥२१॥

आ. का.
२४

पाणि

थ।

गृहानहंस्कमनस इत्यनेन प्रपद्यते ॥ जपेन्नि वीक्षमाणस्तु शिवं शर्मामिति त्वथ ॥ २३ ॥ प्रवासादेत्युत्रस्य परिगृह्य
शिरस्ततः ॥ अंगादंगादिति जपन्मूर्ध्नि त्रिरवजिघ्रति ॥ २४ ॥ प्रसोवादेत्यकर्तव्यं कुमार्या अप्यमंत्रकं ॥ साग्निः प्रणति
चेत्पाणी प्रतपेद्यात इत्यौ ॥ २५ ॥ जिघ्रेत्याणीततः काले व्याहृत्याग्निं समुद्धृसेत् ॥ प्रादुक्करणकालोयः सकाल इह की
र्तितः ॥ २६ ॥ कृते समारोपे नियमांस्तु निबोधयत् ॥ जले नि मज्जनस्तायान्नोपेयाच्च स्त्रियं तथा ॥ २७ ॥ कृत्वा मूत्रपुरी
षेतु चिरन्तासीत्तचाशुचिः ॥ समिधं त्र तपेद्यावावयंते योनिरित्युक्ता ॥ २८ ॥ अग्नौ प्रत्यवरोहेति काले तामादधोत्यथ ॥
अनेनैव च पूर्वस्मिन्पक्षेऽग्निं समुद्धृसेत् ॥ २९ ॥ इति गृहि प्रवासप्रत्यागमनकर्म ॥ इत्यर्थमुत्तरेः प्रोष्ठपदेः क्षेत्रं प्रक
र्षयेत् ॥ रोहिण्यां वा तदिष्येत् फल्गुनी पूत रासुवा ॥ ३० ॥ स्वक्षेत्रस्यानुवातं तु देशंगच्छेत् सदा धनः ॥ कृत्वा न्यभागपयं
तमुपलेपादि पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ तत एतेन सूक्तेन क्षेत्रस्य पतिमावयं ॥ अगंततः पठन्वा हाकारमाज्या कु र्त्तदिशेत् ॥
इति क्षेत्रं कर्षणकर्म ॥ गच्छंतीरटवीमं जमनुमंत्रयते स्वगाः ॥ अन्यावानियमो दास्यां मयोभूवति इत्यथ ॥ ३२ ॥
आगच्छतीरिमास्तृप्ता अनुमंत्रयते पुनः ॥ यासां मूधकृत्वा तद्व्यादेवेषु हयेन च ॥ ३३ ॥ आगावः सूक्तमेवान्ये आ
यांतीनां तु मंत्रणे ॥ अथोगुरुगवांसघान्भूतास्थेत्युपतिष्ठते ॥ ३४ ॥ वाच्यं शंमयिजानी ध्वंमंत्राने स कृदेवतु ॥ कुर्या

श्री ४॥
२४

अं

दहरहश्चेदं शुचौ देशे समाहितः ॥ ३५ ॥ मध्येषु गुरुगव्यं चैत्कर्म दंत तदेष्टते ॥ ३६ ॥ इति क्षेत्रे नित्यं गवाभुमंत्रणादिकर्म ॥
इत्याम्बलावन गृह्यकारिका सुद्वितीयोऽध्यायः ॥ अनाहिताग्निरेवेमात्कुर्यात्काम्यांश्चरुनध ॥ परिषेचनपर्यंतमन्वाधा
नादि पूर्ववत् ॥ १ ॥ अग्नयेषु त्रिणोत्वेति पुत्रकामस्तु निर्वपेत् ॥ अग्नयेषु त्रिणस्वादेत्येतेन जुहुयाच्चरुं ॥ २ ॥ आशुः का
मादिकं चरुनैवमेव करोत्यथ ॥ सूत्रोक्तदेवताज्ञेयास्तत्र तत्र तु कर्मणि ॥ ३ ॥ इति काम्ये होमः ॥ व्याध्यादिषु निमित्तेषु च
उज्ज्वलचरुर्भवेत् ॥ परिषेचनपर्यंतमन्वाधानादि पूर्ववत् ॥ ४ ॥ निर्वापप्रोक्षणे तृप्ती भवेतामंत्रकर्मणि ॥ मुचामित्वेति सू
क्तेन प्रत्येकं जुहुयात् ॥ ५ ॥ पञ्चस्विष्टकृतं दुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ ६ ॥ इति व्याधिनिमित्तहोमः ॥ स्वप्नं दृष्ट्वाऽश्रुपं स्पृ
र्धमुपतिष्ठेत् सप्तभिः ॥ अघान इति तु द्वाभ्यां च गोघ्निति पंचभिः ॥ योमे राजन्त्वावार्कमेकयेवोपतिष्ठते ॥ ७ ॥ ज्यंभित्वा य
दिवा स्मृत्वा दृष्ट्वा प्रत्यक्षमप्रियं ॥ पापकं गंधमाघ्रायत्वा शिख्यं दनेयवा ॥ ८ ॥ उत्पन्ने कर्णयोः शब्दे षण्णामेकं भवेद्यदि ॥ जपे
त्तत्र इमं मंत्रं सुचक्षा अहमित्यथ ॥ ९ ॥ गत्वा राजस्वलां भार्यां निषिद्धिदिवसेथवा ॥ अयाज्यं याजयित्वा च हविषा च प्रगृह्य
त्वा ॥ १० ॥ अप्रतिग्राह्यपुरुष इव्यं वा प्रतिगृह्यत्वा ॥ स्पृष्ट्वाग्निचयनस्थं च दूपां च भोज्यभोजने ॥ ११ ॥ पंचस्वेषु निमि
त्तेषु भवेदन्यतमं यदि ॥ पर्युष्ट्वाग्निं परित्तीर्य पर्युक्ष्य च ततः परा ॥ १२ ॥ पुनर्मामेतु मंत्राभ्यां जुहुयात्तं स्तुतं घृतं ॥ ए

श्री० का०
२५

वा

ताभ्यामेवमंत्राभ्यां समिधावादधाति ॥ १३ ॥ पर्यहनोक्षणे स्यातामन्यत्तंत्रं तु नेष्यते ॥ स्वाहाकारविनिर्मुक्तो यद्दामंत्रोज
येदिह ॥ १४ ॥ स्वपंतं सतमगदमादित्योस्तमियाद्यदि ॥ तिष्ठन्नेवनयेदशत्रिशेषं वाग्यत एव सन् ॥ १५ ॥ उदिते येन सूर्येति पंच
भिस्तपतिष्ठते ॥ अविध्युक्तक्रियाश्रान्तमपि निद्रावशंगतं ॥ १६ ॥ अर्कोभ्युदेति चेदङ्गः शेषं स्थित्वा तु वाग्यतः ॥ उदिते य
स्यते विश्वे सृष्टिश्च तस्य भीरवि ॥ १७ ॥ उपतिष्ठेत्तविहितं कर्म श्रान्तस्य नेष्यते ॥ रक्तपादः कपोतारव्य अरण्योकाः शुक्र
छविः ॥ १८ ॥ सचेच्छालां विशेषां लालासमीपं वा व्रजेद्यदि ॥ परिषेन पर्यंतमन्वाधानादि पूर्ववत् ॥ १९ ॥ देवाः कपोतसूक्तेन प्र
त्युचं जुहुयाद्दत्तं ॥ षष्ठत्वाहेति जुहुयात्प्रत्युचं वचने द्विह ॥ २० ॥ इदं रक्तं जपेद्यदा विकल्पोजप होमयोः ॥ गच्छन्धनोत्थं स
क्तेन वयमुत्वापथस्यते ॥ २१ ॥ पूर्ववत्प्रत्युचं होमं कुर्यात्सूक्तस्य जपं ॥ प्रज्ञाहीनो यवान्दंलं धूमिच्छं जुहोत्यथ ॥ २२ ॥ ग
मिष्यन्महदध्वानमल्पं चापि भयानकं ॥ संपृपन्नध्वं सूक्तेन प्रत्युचं यद्विवाजपेत् ॥ २३ ॥ ओषासनाग्निर्गच्छेच्चैदुपले
पादि पूर्ववत् ॥ आहृतं श्रोत्रियागारात्प्रतिष्ठाप्य हविर्भुजं ॥ २४ ॥ अन्यस्माद्धोमकालात्स्त्रीनास्तीयाद्यदि वा गृही ॥
पर्यहनादिकं कृत्वा संस्कृत्याज्यं च पूर्ववत् ॥ २५ ॥ अयाश्चेत्यनया कृत्वा यथा पूर्वं जुहोत्यथ ॥ अन्वाधानकृते यागात्प्रा
क्चेदनुगतिर्भवेत् ॥ २६ ॥ प्रायश्चित्तमिदं कृत्वा पुनरन्वादधात्यथ ॥ अन्वाधाने कृते यागात्प्रागेवारोपयेद्यदि ॥ २७ ॥

वा

श्री ४
२५

तुभ्यंता इत्युवाकृत्वा वह्निमारोपयेत्तत् ॥ नित्यहोमे त्वत्क्रांते संस्कृत्याज्यं च पूर्ववत् ॥ चतुः कृत्वा गृहीत्वाज्यं मनस्वत्यां जु
होत्यथ ॥ आहारादिना देवमूर्ध्वं विच्छिद्यते न ले ॥ २९ ॥ प्रायश्चित्तं तु यत्प्रोक्तमग्नित्यागोपपातके ॥ मनुना तत्प्रकुर्वीत त
त्कालानुसारतः ॥ ३० ॥ उपलेपादिकं कुर्यादाद्यारांतं विवाहवत् ॥ विवाहाज्याहुती कृत्वा लाजहोमो भवेदिह ॥ ३१ ॥ गृहप्रवेश
नीयाश्च कृत्वा स्याद्दुदयं जनं ॥ परिणीत्यादिना स्य अलाजानावपतिस्वयं ॥ ३२ ॥ समानतंत्रकं चेहोमद्वयमिदं भवेत् ॥
उभयातिक्रमे कार्ये एकः पधिकृतो भवेत् ॥ ३३ ॥ तृतीयप्रभृतीनां तु पर्वणामुतिपातने ॥ पुनराधेयमिच्छंतिके चिदुद्य
विदो द्विजाः ॥ ३४ ॥ समारूढसमिन्नाशे पुनराधेयमिष्यते ॥ वक्ष्यामि पुनराधेयं जयंतः स्वामिनो मतं ॥ ३५ ॥ अग्न्याधे
यिकसंभारान्यथा संभवमाहरेत् ॥ उपलेपादिकं कृत्वा संभारान्निदधाति तान् ॥ ३६ ॥ संभारेष्वाद्यत्प्राग् श्रोत्रियादि
गृहात्ततः ॥ पर्यहनादिकं कृत्वा संस्कृत्याज्यं च पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ स्तुवेण जुहुयादाज्यमयाश्चेत्यनये कया ॥ स्यात्लीपाकेष्व
त्क्रांते यद्यदग्नौ स्वयं प्रोतेत् ॥ ३८ ॥ स्वाग्नावन्योपजेद्यदा कार्यः पधिकृतश्चरुः ॥ आज्यं द्वादशकृत्वस्तु गृहीत्वा पूरये
त्सुवं ॥ ३९ ॥ तथा चाज्याहुतिः कार्पासा पूर्णाहुतिरिष्यते ॥ स्तुवपूर्णाहुतिर्वा स्यादिकैत्येयास्तिकाविदुः ॥ ४० ॥ प्राय
श्चित्ते कृते पश्चादतीतमपि कर्म वै ॥ कार्यमित्येक आचार्यानेत्यन्येतु विपश्चितः ॥ ४१ ॥ अर्वाकृशम्यापरासातुबहि

आ० का०
२६

रायतनाद्गतं॥ प्रायश्चित्तं समाप्य तं समर्थो जीवितुं यदि॥ ४२॥ इदं तद्वत् च तस्य स्थाने ग्निं प्रक्षिपेत्पुनः॥ आज्याहुतींश्च
जुहुयाद्वा तत्प्रायेणैव पूर्ववत्॥ ४३॥ अति क्रांतो यदा शम्या परा समन्तो भवेत्॥ चरुः पथि कृतः कार्यः पूर्णो हुति
मथापि वा॥ ४४॥ इध्मा धाने हते दुष्टं प्रधानं हविरत्र चेत्॥ ४५॥ तत्स्थाने जुहुयादाज्यमदुष्टं च तु होत्यथ॥ एवं समाप्य
यदुष्टं तदप्यस्फुटिष्येत्पविः॥ अन्वाधानादिको यागः पुनः कर्तव्य एव तु॥ ४६॥ प्रागिध्मा धानतो दुष्टे प्रधानं हविषि
त्वथ॥ तद्विः पुनस्तुत्याद्य पूर्ववत् समापयेत्॥ ४७॥ अंगानां चोद्विदुष्टं तदप्युत्पादयेत्पुनः॥ स्विष्टकृद्विषो दोष
आज्येनैव समापयेत्॥ ४८॥ प्रच्युते स्तनरेवैः केशैः कीटैर्वा मेध्यसे विमिः॥ वसासकं शुक्रं मज्जास्थि मूत्रविष्मेद इषकैः
॥ ४९॥ श्लेष्माघोरपि बीभत्सैर्दुष्टानि स्पृहं वा पितु॥ भिलानि चैव सिकानि दुष्टानि स्पुः क्षिपेज्जले॥ ५०॥ सुकृचैर्निघेत न
र्त्यन्मा मा तस्य जुहुयाद्विः॥ वानस्य स्थानि भिलानि प्राग्दंडान् नले क्षिपेत्॥ ५१॥ संसृष्टो यस्य गृह्याग्निरन्यगृह्या
ग्निना यदि॥ चरुर्विविचये कार्यो यदा पूर्णो हुतिर्भवेत्॥ ५२॥ अग्निगुणी भवेदेषु विविचित्वादिको गुणः॥ चरुः क्षो
माय कर्तव्यो गृहदाहेषु वै भवेत्॥ ५३॥ शवाग्निना तु संसर्गे कुर्यात्तश्च ये चरुं॥ पचनान्ते स्तु संसर्गे संवर्गय
चरुर्भवेत्॥ ५४॥ वैद्युतेन तु संसर्गे कुर्यादक्षुभते चरुं॥ प्रायश्चित्तं चरुः स्थाने पूर्णो हुतिरि तीयते॥ ५५॥ पर्व

श्री ४
२६

प्रातर्भुक्ता तेन कुर्याद्भूतभूते चरुं॥ पर्वणि ब्रतलोपेतु कुर्याद्भूतपतिं चरुं॥ ५६॥ समानतं त्रैकुर्वन्ति पार्वणे न तु कर्मणा॥ स्यान्नैत्य
वित्रयोर्नाशः स्यात्पवित्रवते चरुं॥ ५७॥ प्रायश्चित्तं विशेषस्य यत्र नोक्ते भवेद्विधिः॥ होतव्याज्याहुतिस्तत्र भूषुर्वः स्वरि
तीह तु॥ ५८॥ त्वयं ज्वलित उद्दीप्य सेति द्वाभ्यां समिद्धं॥ आधेयमुपघाते तु पुनस्त्वेत्यनया समित्॥ ५९॥ अंकुताग्रय
प्रोश्नीयान्नवान्नं यस्तु वेततः॥ वैश्वानराय कर्तव्यं चरुः पूर्णो हुतिस्तु वा॥ ६०॥ द्विषदन्नं यदा पुंकेतं तत्राप्येष चरुर्भ
वेत्॥ कपालनाशे प्येषस्याध्ववणा कर्मनामनि॥ ६१॥ कपालं तद्वद्विन्नं प्रागेव भ्रवणाद्यदि॥ तदा तत्रोक्तं मन्त्रे
ण कपालं संदधात्यथ॥ ६२॥ अग्निर्भो धर्म इत्याभ्यामसुतं त्रक्षिपेत्तथ॥ तच्चैदमुचिसंबद्धमाभ्यामेव क्षिपेज्ज
ले॥ ६३॥ अन्यच्चामुचिसंबद्धं मन्मसांमिन्नमेव वा॥ प्रामिभूमितु मन्त्रेण प्रक्षिपेदेव तज्जले॥ ६४॥ भिद्येद्यदि पुरोडा
शमुद्गृहे दथ वा यदि॥ किमुत्पतसि मन्त्रेण बहिष्ये नानि धाय तु॥ ६५॥ अग्निं मन्त्रयते तं वमाहिंसीरिति मन्त्रनः
॥ श्रूयते मृतशब्दश्चेधजमाने नु जीवति॥ ६६॥ अग्नये सुरमि मते चरुः पूर्णो हुतिस्तु वा॥ अथ यस्य वधूगोविजन
ये चैधमेततः॥ ६७॥ समरुद्धश्चरुं कुर्यात्पूर्णो हुतिमथापि वा॥ आहुतिर्हूयमाना नु बहिःस्कंदेन वैद्यदि॥

आ०का

॥६८॥ देवांजनमग्न्यज्ञइत्यनेनाभिमृश्यतां ॥ इक्ष्वेत्याहुतिं त्वांचप्रक्षिपेद नले पुनः ॥ ६९ ॥ देवांजनेतिसर्वत्र
स्कनं त्वभिमृशेद्विः ॥ निमित्तानंतरं सर्वं प्रायश्चित्तं भवेद्विह ॥ ७० ॥ प्राग्वोत्पद्यते दोषः प्राज्यसंस्कारतो यदि ॥
प्रायश्चित्तं भवेद्विह ॥ प्राज्यसंस्कारानंतरं ततः ॥ ७१ ॥ व्युक्रमो देवतानां तु संकल्पादौ भवेद्यदि ॥ मंत्राणां व्युक्रमस्तद्विह
मादौ तु भवेद्यदि ॥ ७२ ॥ मध्यात्पूर्वार्धतश्चेति व्युक्रमोऽस्य भवेद्यदि ॥ इव्याणां व्युक्रमस्तथा चेत्तथा निर्वपणादि
षु ॥ ७३ ॥ यदो देवाऽक्रवात्र सा जुहुयात्तु रक्त्वाहुतिं ॥ यन्मुख्यं स्वर्गहोत्रं व्यं होमकत्रेददाति ततः ॥ ७४ ॥ यजमान
स्तज्जुहुयाद्ब्रह्माभावे रक्त्वाहुतिं ॥ कस्मैचिद्वा सणायास्मिन्पक्षे द्रव्यं ददाति ततः ॥ ७५ ॥ होतव्यैकाहुतिश्चात्र व्या
हृत्याख्येः समुच्चयात् ॥ यागानां व्युक्रमे ज्ञाने इदं कृत्वा यजेत ततः ॥ ७६ ॥ आविज्ञातविपर्यासो विहितो देवताः
स्मरन् ॥ इष्टव्यास्तत उर्ध्वं तु व्युक्रमे पगने सति ॥ ७७ ॥ प्रायश्चित्तमिदं कृत्वा यागानां वर्तयेत्तदा ॥ पदात्तविहि
तां देवतां स्मरन्निष्टं वास्तदा ॥ ७८ ॥ प्रायश्चित्तमिदं कृत्वा यागानां वर्तयेत्ततः ॥ यदा हविर्पकं स्यात्तेनैव हविषाय
जेत् ॥ ७९ ॥ चतुःशरावमात्रे क्षुपचेद्दीहिमिरोदनं ॥ भोजयेत्तेन चान्नेन चतुरो ब्राह्मणानथ ॥ ८० ॥ बहुदग्ध

श्री

मदग्धं वा किंचिदेव यदा हविः ॥ शिष्टेनेष्ट्वा पुनर्यागः स्यादादस्यादितस्तदा ॥ ८१ ॥ कृत्वा तु दुग्धं यदा तत्प्यापुनरुत्पद्येद्
विः ॥ स एव यागः कर्तव्यः पुनर्यागस्तु नैष्यते ॥ ८२ ॥ मध्यात्पूर्वार्धतश्चेत्तं यदि दुग्धं हविर्न वेत् ॥ तस्यैव हविषो वधे
न्यध्यात्पूर्वार्धतः पुनः ॥ ८३ ॥ समाकृत्वा समिन्नाशे पुनराधेय इष्यते ॥ श्रोतोक्तमविरोध्य न्यन्मृग्यं तु शतरा
त्त्रिदं ॥ ८४ ॥ बोधायन इदं प्राह लोपे पंचमवेपुच ॥ एतेभ्यः पंच यज्ञेभ्यो मद्ये कोपि च हीयते ॥ ८५ ॥ मनस्वत्याहु
तिस्तत्र प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ एवं ह्यहं त्र्यहं वापि प्रमादादकृतेषु च ॥ ८६ ॥ तिस्रस्तनुमती हुत्वा न तस्त्रो वाक
पीर्जयेत् ॥ दशाहं द्वादशाहं चानिदं तेषु च सर्वतः ॥ ८७ ॥ चतस्रो वाहणी हुत्वा कार्यस्तं तु मत्तश्चरुः ॥ अकृत्वा
पंचमं यज्ञं पंचानां वाष्टकादिषु ॥ ८८ ॥ उपवासेन शुद्धिः स्यात्सुमंतोर्मतमीदृशं ॥ स्नातकं प्रतलोपेत्तु प्रा
यश्चित्तमभोजनं ॥ ८९ ॥ इत्याश्वलायनगृह्यकारिकाः सुतृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ अनाहिताग्निदेहस्य
संस्कारविधिरुच्यते ॥ आग्नेय्यादाहदेशः स्यान्नेर्ऋत्या मधवादिशि ॥ १ ॥ भवेदमित्तज्जाकाशः सदेशो व
ज्रलोषाधिः ॥ उमतो मध्यतस्तद्वत्सर्वतानि स्मृ एव च ॥ २ ॥ उद्वास्यानि समूहः ॥ निकटं किं प्रसृतीनिषद्

आश्व.का.

२८

॥ ऊर्ध्वं बाहुतराया मंत्रवातं प्रादक्षिणायतं ॥ ३ ॥ पंचारत्नमितेति र्यगधस्ताद्वादशांगुलं ॥ याम्या प्रवणमाग्नेयी प्र
व्यां वाकरोति तत् ॥ ४ ॥ स्नापयित्वा यतं प्रेतं नलदेना नुलिप्य च ॥ प्रतिमुचंति तन्मालामलं कुर्युः कलेवरं ॥ ५ ॥ ज
पां प्रतिनिधिं केचिद्विरेन लदस्यतु ॥ कुर्युः प्राक्स्थिरसं प्रेतं यास्मिन्नेव नियंति तु ॥ ६ ॥ पादमात्रमवच्छिद्य मूलतो
हत वाससः ॥ आवेः पादसमाच्छाद्य प्रत्यगग्रेण वाससा ॥ ७ ॥ अंगुल्यग्राद्देवद्यावत्मा छिप्रस्यति तस्य तु ॥ त
त्पादश्च द्वौ चान्यस्याज्जयंत वचनं यथा ॥ ८ ॥ तस्याधस्तादथ भवेदन्यद्वा सस्तु लोकिकं ॥ तस्य पुत्रा अ
वच्छेदं सगृहीतुरतः परं ॥ ९ ॥ प्रभूतं बहिराज्यं च कर्मण्यत्रोप कल्पयेत् ॥ ओपासनं नयेत् पूर्व्वं बहिराज्यं स्त
वं यथा ॥ १० ॥ रुद्राजिनं च चमसं तिलानुदकमंडलुं ॥ नयत्यभिधुना कृद्वा अयुजस्तत्कलेवरं ॥ ११ ॥
गोयुक्तशकरेनैके प्राहुः प्रेतं नयेदिति ॥ अव्यवायेन नयनमैतेषां मिह कर्मणि ॥ १२ ॥ अधः रुद्रोपवीता
स्तप्रवियुक्तशिरोरुद्राः ॥ अरुद्रोपरि वस्त्रं च गच्छंतीह सुतादयः ॥ १३ ॥ योज्येष्टः ससपूर्वायः कनिष्ठं श्रीः
ससष्टतः ॥ एवं भूतास्तु गच्छेयुरमात्याः प्रेतदृष्टतः ॥ १४ ॥ तं देशं प्राप्य तत्सर्वमवर्गिव निधाय च ॥ कर्तव्यं २८

म्यशमी शारवयोदकेनाप्रदक्षिणं ॥ १५ ॥ प्रोक्षत्वेन वीतेति मंत्रांते त्रिःपरिब्रजन् ॥ केचिदूर्तोदकेनेति सूत्रमन्यदधीयते १६
स्वातं प्रोक्ष्यानलं तस्य निधायोत्तरपश्चिमे ॥ प्रणयेच्चमसेनापो वक्त्रे रुत्तरदेशतः ॥ १७ ॥ तं त्रं नास्यत्र भगवदुत्तिकारवचोय
था ॥ प्राची नावीति नाकार्यं बोधायनवचोयथा ॥ १८ ॥ स्वाते हिरण्यशकलं निधामास्येत्तिलानपि ॥ त्रिनुयाद्दहनाया
लमिधमभूतां चितं ततः ॥ १९ ॥ आस्तृणातिचितौ बहिरूर्ध्वलोमाजिनं च तत् ॥ उत्तरेणानलं दत्त्वा चितौ संवेशयंति
तं ॥ २० ॥ प्रेतस्योत्तरतः पत्नीं चितौ संवेशयं सथ ॥ तां देवर उदीर्षोति शिष्यो बोधायनो दत्त्वा ॥ २१ ॥ छिद्राणि शीर्षकस्था
निसप्त प्रेतस्य सांप्रतं ॥ हिरण्यशकलैरास्य प्रभृतीन्यपि धाय च ॥ २२ ॥ अवकीर्य दृताभ्यक्तां स्तिलां प्रेतकलेवरं ॥
पात्रानां योजनं नास्ति बोधायनवचोयथा ॥ २३ ॥ निष्टं स्विष्टकृदाद्यत्र शेषं कार्यमिति स्थितिः ॥ अथेममग्नेचम
संपूर्णपात्रानुमंत्रणं ॥ २४ ॥ आजमस्योत्पवनं दक्षीं कुर्वती हतुकर्मणि ॥ सव्यं जान्वा अजुक्रुयात्कवेणाज्याहुती रिमाः
॥ २५ ॥ अग्नये स्वाहा कामाय स्वाहेत्योपासनं ततः ॥ अथ लोकाय स्वाहेति तृतीयाहुतिरिष्यते ॥ २६ ॥ अथानुमतये
स्वाहा चतुर्थ्याहुतिरिष्यते ॥ जान्वा च त्वेव जुक्रुयात्सं चमीदृदितस्य तु ॥ २७ ॥ अस्मादेवमजायथा जयं त्वदधि जायतां ॥ देव

आ० का०
२९

दत्तस्वर्गापलोकाय स्वाहेति चाहुतिं ॥ २८ ॥ सिग्वाताद्यपरे कुर्मुस्तथोर्थमाप्तसंचितं ॥ ततः प्रज्वालयेदग्निं दध्यमानानुमं
त्रणं ॥ २९ ॥ मेहिमेहीति पंचानां तृतीया सुद्धरेदथ ॥ षण्मेनमग्ने विदहः पूषा त्वेति चतुष्टयं ॥ ३० ॥ चतस्त्र उपसर्पति सोम
एकेभ्य इत्यन्तः ॥ पंचाथोक्तुणसावस्वित्येका तस्यानुमंत्रणं ॥ ३१ ॥ इमे जीवा इति जपे कर्ता संव्याहृतस्तुते ॥ तृष्ठीमेवे
तरे मात्या कर्ता सार्धं मतः परं ॥ ३२ ॥ दधतो नीसमाणास्तु गच्छेयु रूदकं स्थितं ॥ जयंतस्त्वाह सर्वेषामयं मंत्रो मवेदिति
॥ ३३ ॥ सहो निमज्जते सर्वे एकैकमुदकांजलिं ॥ क्षिप्रं श्वेकोदकादधुरमुग्यादक्षिणात्पुनः ॥ ३४ ॥ गोत्रं नाम च निर्दि
श्यत्वे तन्ने उदकं चिति ॥ उत्तीर्य परिधायान्या न्याद्रण्या पीडयेत्स दत्त ॥ ३५ ॥ उदगग्राणि वासांसि शेषणा यवितन्व
ते ॥ आतारकोदयान्तद्देशे मीसर्वं प्रासने ॥ ३६ ॥ दिश्यमाने ध्ये ध्ये सुसूर्यो वारुणि वज्रिने ॥ कनिष्ठप्रथमाज्ये
ष्ठजघन्या खांति मंदिरं ॥ ३७ ॥ ऊरुमानमनलं चैव गोमयं वाक्षतानथ ॥ तिलाश्रवा पशुपदपृथक् प्रविशेयु र्गर्तं त
तः ॥ ३८ ॥ निश्यस्यांनपचेदन्नं क्रीताद्यं नंतु संजते ॥ नाधीयत इदं स्तुभं केचिद्बृहद्विरोहिजाः ॥ ३९ ॥ पत्नीमपि देहे देवं
मर्तुः पूर्वमतायदि ॥ जननि कादह देवं कपालजहविर्मुजा ॥ ४० ॥ अग्निवर्णं कपालं तु तत्त्वा तत्र विनिक्षिपेत् ॥ करी

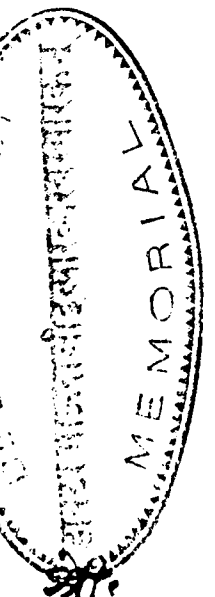
शस्त्र
२९

पादिततो यो ग्निर्जातः स तु कपालजः ॥ पुरो न नात्मेतं देहं तस्मै क्तमार्गतः ॥ यस्मिन् देशे स्थितो वक्षिस्ततो न्यत्र मृतो यदि ४२ य
चरुः पाथिरुतः कार्यः पूषा हुतिरथापि वा ॥ अन्यदीयेन वत्सेन मागो स्तुतपयोधरा ॥ ४३ ॥ आशरीराहते स्तस्याः प
यसा होम इथ्यते ॥ अन्यस्या अपि होतव्यं पयसा तदसंभवे ॥ ४४ ॥ शरीराणि न विंदेर न देशांतरं मृतस्य चेत ॥ पलाशपृ
ष्णवत्तैस्तु कुर्मुस्तत्प्रतिरूपकं ॥ ४५ ॥ दद्यात्छिरस्य शीत्यर्धं ग्रीवायां तु दशैव च ॥ उरसि त्रिंशत्तदद्याद्दिंशति जठरे ततः ॥
४६ ॥ बाह्वोर्द्वयोः शतं तद्वा दश बाह्वुलीषु च ॥ द्वादशार्धं वृषणयोरष्टार्धं शिश्नद्वयं च ॥ ४७ ॥ उर्बोर्द्वयोः शतं दक्ष्यं पक्ष्य
र्धं जानुजं द्वयोः ॥ दशपादां गुलीषु स्यु रूर्णास्तत्रेण बंधनं ॥ ४८ ॥ स्नाथ्यालं कृत्य तद्रूपं कुर्यात्तस्याग्निमर्शनं ॥ अयं
स देव दत्तस्तस्यायमोपासनस्त्विति ॥ ४९ ॥ पूर्वोक्तेन प्रकारेण तद्रूपैः संस्करोत्यथ ॥ कृष्णपक्षे प्रमीयेत यद्यक्षिमा तराहु
तीः ॥ ५० ॥ शेषास्तु ऋद्ध्या दर्शपर्यन्ताः पक्ष होमवत् ॥ तदानीमेव ऋद्ध्या त्सायं कालाहुतीरपि ॥ ५१ ॥ सायं म्रियेत चे
त्सायमाहुतीर्ऋद्ध्या दथ ॥ तदानीमेव ऋद्ध्या त्सायं कालाहुतीरपि ॥ ५२ ॥ स ह्यह्नीतमंत्रे संभिन्नं तत्र च होमयोः ॥
दर्शचापि प्रकुर्वीत रथालीपाकं तदैव तु ॥ ५३ ॥ होमदर्शो निकचयौ पुनर्वदिसजीवति इति दहनं म्रियेतौ पवसस्येक्षि

आश्व-का-

३०

नैवेनं याजयेत्तदा ॥ ५४ ॥ न्रियेताधिश्चिते नित्यहोमद्रव्ये हविष्पुवा ॥ यथानिःशेषदधानितथातानिदहेनदा ॥ ५५ ॥ बर्हिषा
सादिनेधेवहविष्पुत्रियनेयदा ॥ यासां परिगृहीतानि देवतानां हवींषिणु ॥ ५६ ॥ चतुर्थ्यतानिनामानितावतीनां वा
देदथ ॥ स्वाहाकारेण युगपत्सर्वाणि जुहुयादथ ॥ ५७ ॥ नेष्टं स्विष्टं कृदाद्यत्र शेषं कार्यमिति स्थितिः ॥ त्रि
रात्रं मरणं मात्यास्त्वक्षास्त्रवणाश्चिनः ॥ ५८ ॥ महागुरुमृतो वज्र्यं दानमध्ययनं तथा ॥ द्वादशाहमृता
चंसपिंडेषु मृतेष्वपि ॥ ५९ ॥ मातापिता तथातद्दत्तार्थं च महारुक् ॥ दशाहमेव ते वज्र्यं पद्यप्रतामृतास्त्रियः
॥ ६० ॥ एकदेशे तु यो धीते नस्मिन्विभ्रमे मृते सति ॥ यः समानो दकस्तस्य मरणो पितर्येव च ॥ ६१ ॥ प्रतानां म
रणे तद्दत्तं जातशब्देन मृते ॥ असंपूर्णं मृते गर्भं त्रिवाचं वर्जयेदथ ॥ ६२ ॥ सहाध्यायि मृतो ज्ञेयः ग्रामीये श्रो
त्रिये मृते ॥ एकाहं वर्जयेद्ब्रह्मनाशो च तु विधीयते ॥ ६३ ॥ स्मृत्युक्तं तद्विजानीयाद्दशाहं शावमित्यथ ॥ वज्र्यं
मध्ययनं त्वेव नाशो च यस्य वेदमृतो ॥ ६४ ॥ इत्याशौ च संक्षेपः ॥ ॥ अस्ति संवयनं कच्छद्दशम्या उर्ध्वमा
चरेत् ॥ एकादश्यां त्रयोदश्यां पंचदश्यां तथापि वा ॥ ६५ ॥ फल्गुनी द्वयमाषाढ द्वयं प्रोष्ठपदा द्वयं ॥

श्रीः
३१

३१

॥ ५८ ॥ त्वन्यत्र नक्षत्रे कर्मास्ति च यनं भवेत् ॥ ६६ ॥ कच्छपक्षादिनस्याच्चेत्सपिंडी करणादधः ॥ स्मृत्युक्तकाले कर्तव्यमस्ति
संवयनं तदा ॥ ६७ ॥ पुंसामस्त्रीनिचिनुयुः कुंभे लक्षणावर्जिते ॥ स्त्रीणामस्त्रीनिचिनुयुस्तादृक् कुंभ्यामिति स्थि
तिः ॥ ६८ ॥ अन्वाग्रदक्षिणं शीति केशीति त्रिः परिब्रजन् ॥ ततो हतिशमीशारवयां भोभिः क्षीरमिश्रितैः ॥ अयुजो मि
थुनारुह्याः पादतः प्रकृति क्रमात् ॥ अंगुष्ठोपकनिष्ठाभ्यां गृहीत्वैकैकमस्ति तत्र ॥ ७० ॥ तथा कुंभे च दधति शब्द
स्तनमवेदय ॥ मूर्ध्नि मस्मं संशोध्य सूक्ष्मास्थीन्यवधाय च ॥ ७१ ॥ यउक्तो दोहवेशो न तल्लक्षणावति त्वथ ॥
यत्रापोनामिष्यं देरन्वर्षाभ्योन्यास्तथाविधे ॥ ७२ ॥ गतरवात्वास्ति कुंभं तमवदध्युरुपेत्य च ॥ कर्ता ब्रूयादिमं
त्रंस एवात्रोत्तरानपि ॥ ७३ ॥ उध्वं च स्वत्युचापां सुप्रक्षिपेद्ददेत तः ॥ उध्वं च माना पयि वीसुतिष्ठ सित्युचं जपेत्
॥ ७४ ॥ उन्नेस्तन्ताम्युचा कुंभं मपि धाय कपालतः ॥ यथा कुंभो न दृश्येत पंसुमिः पूरयेत्तथा ॥ ७५ ॥ ततानवेक्षमा
गत्य स्नात्वेको द्विषमाचरेत् ॥ इत्यस्ति संवयनं विधिः ॥ ॥ एको द्विषं भवेदेकउद्दिश्य ब्राह्मणा पिच ॥ अर्घ्यपात्रं भवेदे
कंपाणावेका कुतिर्भवेत् ॥ ५८ ॥ एकः पिंडो भवेत्तस्मिन् हन्यवनिमंत्रणं ॥ धूपं देवदीपं च स्वाशयेत्तु वर्जयेत् ॥ ७७ ॥ पितृश

आ० का०

३१

योगमः शब्दः सूक्तादिश्रावणं न च ॥ कशिपुपर्वणं तं स्याद्वास्तवसमीपतः ॥ ७८ ॥ प्राचीनावीतिना कार्यपछौचादिच पूर्व
वत् ॥ तिलोसिमंत्रस्योहः स्यात्तस्मीमर्घ्यनिवेदनं ॥ ७९ ॥ अथाच्छादनदानांतमर्घ्यदानादि पूर्ववत् ॥ उड्यभोजनार्था
न्नादन्नमक्तं घृतेन तु ॥ ८० ॥ देवदत्ताय स्वाहेति जुहोत्येकाकृतिकरे ॥ जंभोतिनयने मंत्रस्योह इत्याहवृत्तिकृत ॥ ८१ ॥
भुक्तशेषान्नमात्रेण पिंडमेकं तु निर्वपेत् ॥ गोत्रेणामवदेत्तस्यायंते पिंड इत्यथ ॥ ८२ ॥ अनुमंत्रादिसर्वस्यादमंत्रकमिति
स्थितिः ॥ पूर्ववद्विष्णोस्तस्यात्संवि सज्योभिरम्यतां ॥ ८३ ॥ एकोद्विष्टेन व आधेवर्जतेयं विधिस्मृतः ॥ न व आधेपु
सर्वस्यादेकोद्विष्टेदमंत्रकं ॥ ८४ ॥ इत्येकोद्विष्टं ॥ संवत्सरे द्वादशाहे वा सपिंडीकरणं भवेत् ॥ एकः प्रेतो नि
योज्योऽत्र दोदे वेति यमेन तु ॥ ८५ ॥ त्रयो नियोज्याः प्रेतः स्यात्त्रिषु पित्रा त्रिषु द्विजाः ॥ पिता मध्यादिभिः
सार्धमातरं तु सपिंडवत् ॥ ८६ ॥ कुर्यात्पार्वणवत्सर्वविशेषस्त्वेष उच्यते ॥ ८७ ॥ अर्घ्यपात्राणि च त्वारि
प्रेतस्य त्वेकमिष्यते ॥ तस्मिन् प्रभृतीनां त्रिणिषा त्राणि कल्पयेत् ॥ ८८ ॥ उपविष्टं द्विजं प्रेत एकोद्वि
ष्टवद्वर्षयेत् ॥ प्रेतपात्रे तिलान् तूष्णीं प्राक्षिपेन्मंत्रतस्त्रिषु ॥ ८९ ॥ चत्वार्यप्यर्घ्यपात्राणि गंधमा

श्रीः
३१

त्येस्तथार्चयेत् ॥ समानीव क्रत्वा प्रेतपात्रं त्रिषु निनीयत ॥ ९० ॥ कृत्वा छादनदानांतं सज्जनार्थान्निमुद्धरेत् ॥ करेषु पूर्ववद्धत्वा
शेषं दद्यात्त्रिपाणिषु ॥ ९१ ॥ शेषं पाणि तत्वे दत्तं नाम्नीयाद्रेऽजनादधः ॥ जंभोतिनयनांतं स्यादन्नदानादि पूर्ववत् ॥
॥ ९२ ॥ प्रेतो द्द्विष्टो न पिंडे कं त्रीन्पिंडान्मंत्रतस्ततः ॥ निदध्या त्रिषु पिंडेषु प्रेतपिंडं विभज्य च ॥ ९३ ॥ त्वेन मधुवातेति
संगच्छध्वं द्रुत्वेन च ॥ पिंडानुमंत्रणादि स्यादोऽस्य स्तीति विस्मर्जयेत् ॥ ९४ ॥ यद्वा स्मृत्युक्तमार्गेण सपिंडीक
रणं भवेत् ॥ इत्यंतेष्टिप्रयोगः ॥ ॥ गुरुयेषां मृतसेवेशांतिकर्म प्रकुर्वते ॥ हिरण्यपशुपुत्राद्यैः क्षीय
माणान् प्रकुर्वते ॥ क्रियामंत्रवती ज्येष्ठकुर्याद्द्विर्द्विष्यते ॥ ९६ ॥ उदयान्त्रा कुरु सप्तस्मानं पंचनाग्नि
समेव बलं ॥ कव्यादमग्निमर्घ्यं चैनाशां याम्यां नयत्यथ ॥ ९७ ॥ निशि सप्तस्मांतमनलं प्राक्षिपति चतुष्प
थे ॥ सव्या नृकृकैः सव्येनाघ्रातान् प्रदक्षिणं ॥ ९८ ॥ त्रिः परित्रज्यते वक्त्रिमनवेक्ष्या गताः पुनः ॥ स्ता
तिसर्वे ततः केशप्रभृतीन्वापयत्यथ ॥ ९९ ॥ स्नातास्ते कुंसमणिककमंडल्यादिकान्नवान् ॥ कल्पये
युस्तथा सर्वेशमीकुसुममालिनः ॥ १०० ॥ इध्मं श्रवपरिधीश्यापिकल्पयेयुः शमीमयान् ॥ अरुणीव शमी

मय्यावनडुहोमयंतथा ॥१॥ नवनीतं तथाश्मानं कल्पयेयुः परं ॥ यावंत्यस्युर्ध्वतयस्तत्र वै स्वस्य मंदिरे ॥
 ॥२॥ तावतिकुशपिंजलात्पुष्पकल्पयंततः परं ॥ अपराह्णं देवायमित्यर्धं चैनं मथयेत् ॥३॥ सवद्विपंचन
 स्तंचज्वलयंतः समासते ॥ वंदतः कुलवृद्धानां कथाश्रोतृरात्रतः ॥४॥ श्रोतृरात्रे ग्रहं प्राप्य दक्षिणद्वार
 पक्षतः ॥ आरभ्यासिंचोदकधारा मोक्षरद्वार पक्षतः ॥५॥ तंतुं न च्छुच्य च धारां तां हत्वा संततामथ ॥ प्र
 ज्वाल्योपासनं तस्य पश्चादास्तीर्य चर्म च ॥६॥ प्राग्गीर्णमूर्ध्वं त्रिमस्याद्भवेच्चानुहं च तत्र ॥ आरो
 हतेत्येवामात्यांश्चर्मण्यारोहयेदथ ॥७॥ आज्यसंस्कारपुण्यं तमन्वाधानादि पूर्ववत् ॥ मथ
 मं परिधिं प्रत्यगिमं जीवेभ्य इत्येव ॥८॥ आदध्यादितरोत्तुर्ध्वं दक्षिणोत्तरदेशतः ॥ स्थापयित्वा
 दशमानमंते मृत्युमिति त्वथ ॥९॥ मंत्रोपपादमात्रः स्यादिधमाधामादि पूर्ववत् ॥ परमृत्योऽनु
 परेत्याभिश्च तस्य मित्ततः ॥१०॥ जुहोत्याज्याहुतः क्रुर्वन्तु चालाकारमगततः ॥ यथाहानी
 त्येवामात्यानीक्षेते जानतः परं ॥११॥ याः स्युर्ध्वतयस्तस्मैः कुशपिंजलकैरथ ॥ नवनीतमुपा

सपपाणिभ्यामंजतिक्षणी ॥१२॥ अंगुष्ठोपकनिष्ठाभ्यामं क्षणोर्युगपदंजनं ॥ पिंजलान्यनवेक्षंतु ताः क्षि
 पेयुः स्वदधतः ॥१३॥ अंजानायुवतीरीक्षेते मानादीरिति त्वच ॥ अश्मवतीत्येवामात्मानं कर्ता मिमृश
 तित्वथ ॥१४॥ पश्चादभिर्मृशेयुस्तंतुर्ध्वं मेवेतरेषु नः ॥ अग्नितानडुहोसार्धं गोमयेनांनुधारया ॥
 ॥१५॥ आपोहिष्ठेत्येवनाविच्छिन्नयासिंचमानया ॥ ओपासनममात्येषु नयत्सुपरितस्तदा ॥१६॥ कर्ते
 शान्यांदिशि स्थित्वा परीमेगाम् चंजयेत् ॥ अनृगारिष्यणे तव्यः पिंगलो योत्र निर्वर्णः ॥१७॥ अथ सिष्टकृतं
 जुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥ आछाद्या हतवृक्षेणारम्यं तूपविशंति ॥१८॥ आर्कोदयादस्वर्पतः
 सर्वे तत्र समासते ॥ आदित्य उदिते सर्वे सौयादिनिजपाति ॥१९॥ प्रकुर्वताज्यसागांतं संस्कृत्यान्ने
 जुहोत्यथ ॥ अपनः शोभुचेत्याभिरष्टाभिः प्रत्युचंततः ॥२०॥ जुत्वा सिष्टकृतं चाय होमशेषं समापयेत् ॥ ब्राह्मणान्
 भोजयित्वेनान्वस्त्वध्यादिचवाचयेत् ॥२१॥ गोः कांस्यं चाहसं वासः त्रीणि तेभ्यो ददात्यथ ॥२२॥ इति शांति

आ० का०

३३

कर्म ॥ ॥ ऋकृशाखाध्यायिने विज्ञेयज्ञानक्रियान्विते ॥ ॥ दातव्यं हितकामाय इति वेदविदो विदुः ॥ ॥ विलोक्य सर्वसूत्राणि
नानात्ररूपिमेतानि च ॥ ॥ ज्ञानार्थयाज्ञिकानीति मयोक्ता गृह्यकारिका ॥ ॥ उक्तान्यत्रैव कर्माणि शाकल्यवचनोपेक्षी
त ॥ २४ ॥ इति मद्रुकुमारिलस्वामिविरचितसुकारिकसुचतुर्थेऽध्यायः ॥ ॥ शके १७१२ विंगलसंवत्सरे ॥
आश्विन शुद्ध चतुर्थ्यां बुधवारि इदं पुस्तकं समाप्तं ज्योतिर्विदुः पनामकं अनंतदीक्षितदीक्षितस्येदं पुस्तकं के
वकरोपनामकं बालं महेनालिखितं ॥ स्वार्थं परोपकारार्थं च ॥ श्री कृष्णार्पणमस्तु ॥ ६५ ॥ श्री ॥ ६५ ॥

श्रीः
३३

॥ ॥इत्याश्वलायनकारिकासमाप्ता॥ ॥